

חרב מנחם מ. בשר

ניו-יורק, ג. י.

סימן י"ג

ברוילער חשמלי לצליית בשר או
(כבר *)

בהפרדס שנה כ"ד סי' צ"ב צ"ט ושנה כ"ה סי' מ"ט, פ"ט, נתבאר יפה ההיתר של צליית בשר על ברוילער חשמלי. ואחריו החזיקו הרבה רבנים במאמריהם בהפרדס שנה כ"ה סי' ל"ג, מ"ג, ס"ב, פ"ח, צ' לברר ולבסס היתר זה מכל הצדדים ודחו דעת האוסר (**). בהפרדס שנה כ"ה סי' כ"ג וע"ד.

והיות שנדרשתי ג"כ לחוות דעתי בשאלה זו אכתוב מה שיש להוסיף ביאור בענין זה. א. צליית בשר לאכילה הוא דבר הנוהג מימות עולם (קודם מתן תורה) אצל כל בני אדם. (בסנהדרין נטו: מלאכי השרת צולין לו בשר לאדם הראשון. וראה תורה שלמה ברא-שית פכ"ז, סה. ויעש מטעמים אחד צלי ואחד מבושל). ובתורה מפורש היתר צליה אצל קרבן פסח "צלי אש" ומצות על מררים יאכ"ל והו. (ובישעיה מד, יט. אצלה בשר ואכל, שם טו, יצלה צלי וישבע). וכשהתורה התירה לאכול בשר לא אמרה לנו באיזה אופן לאכיל את הבשר אלא בכל אופן שאדם רוצה אוכלו. חי, צלוי, מבושל (בחליטה ברותחין, בלי מליחה, ובמיב קרים מדרבנן, לרוב השיטות, על ידי מליחה) ראה נדרים כ:

(*) במאמר מקיף וממצה זה, שנכתב ע"י אחד מגדולי האישים בעולם התורה, נסתיים המו"מ ההלכתי, בשאלת הברוילער, שהובאה לדיון מעל עמודי הפרדס זה יותר משנה, ולא ניתן מקום בירחוננו לשום מאמרי תגובה או לסולמוס דברים. והרוצה להעיר על הנ"ל יפנה ישר אל כותב המאמר. — חסערכת.

(**) שכותב "שבחור" לא מצינו היתר של מלחה או צליה נגד איסור דם התמור, אלא שחז"ל שהיו בקיאים בטבעים ידעו שפעולת המלח להוציא את הדם, וכן האש שואב לחוכו את הדם, וא"כ אין לנו אלא במה שהחזירו חז"ל והיינו בגחלים של עץ. "ומימות משה רבינו ע"ה עד עתה ידענו שגורא מישב שייב ובישראל אגומרי". "ובכל דברי חז"ל אין שום רמז להחיר אלא כשהאש הוא תחת הבשר נלא כשהאש הוא רק ממעל לבשר שאז אינו אלא מבליע הדם בתוך הבשר".

וראה בחולין קלב: מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל מ"ט אמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים. ובתוס': אדם שטוב לו צלי כשילוק ומבושל יאכל צלי שהוא דרך גדולה יותר. ובמלאכת שלמה זבחים פ"יז. והר' יהוסף ז"ל דודאי מי שאין לו אלא כדי תבשיל אחד צריך לאכלו צלי דווקא כדרך המלכים. וצ"ב מהי הכוונה כדרך שהמלכים אוכלים, הרי אכילת צלי הוא מאכל כל אדם, וד"ל שקאי על האכילה בחרדל. ובכס"מ ביכורים פ"ט הכ"ב מפרש: כי דרך מלכים לאכול מה שערב להם יותר ולכן אמרו בזבחים שם שהכהנים רשאים לאוכלן צלויין שלוקים ומבושלים. ואולי י"ל שהי' ידוע להם דרך צליית מלכים שהי' צלוי כל צרכו יותר מצליית סתם בני אדם, כי מצינו גם צליה כמאכל בן דרוסאי חצי או שליש צלייתו כמו שיבואר לקמן.

ובס' רביד הזהב פ' בא מבאר שיטת הסוברים שדם איברים שלא פירש מותר שלמדו מהא דמפורש בקרבן פסח שאסרה התורה ובשל מבושל, ש"מ דבעלמא מותר, אע"ג דדרשינן בגמ' לענין צלאו ואח"כ בשלו, זה רק מכפל בשל מבושל, אבל בשל כמשמעו. ואין לומר שמיידי בהוכשר ע"י מליחה, דמליחה גופא נתחדשה על ידי חכמים, ובמתן תורה לא נתחדשה מליחה, גם לא אשכחנן בשום משנה חיוב מליחה, כי אם מברייתא פ' חולין לב. ומימרא דשמואל חולין קיג. אמנם לשיטת הרמב"ם שדם האיברים הראוי לפרוש אסור מן התורה, צ"ל ובשר מבושל דק בצלאו מתחלה כמאב"ד להוציא דם ע"כ. ותי' צ"ע. לפי מה שיבואר להלן, ששיעור נא שאסרה התורה בקרבן פסח הוא פחות משיעור מאכל בן דרוסאי, ולפי"ז אם נימא שאיסור בישול בשר בקרבן פסח שאסרה התורה מיידי רק אחרי שכבר נצלה כשיעור מאכל ב"ד, אז הרי יצא כבר משם נא והוי בכלל צלוי, ויש לו דין צלאו ואח"כ בישלו. ולא דין בישלו גרידא. ולדעתי אין צורך לדחוקי קרא לשיטת הרמב"ם שמיידי דווקא בכה"ג, אלא כמפורש בגמ' חולין קיא. רב נחמן חלטי ליה ברותחין ובריטב"א שם קי"ג על מימרת שמואל: אין הבשר יוצא מידי דמו כו' וז"ל ושורת הדין שאם נתנו בלא מליחה בקדרה רותחת מאד

אוצר החכמה

כאן משום איסור דם, יתחייבו למלוח אע"פ שבכל צלי בחולין אין מולחין ואולי י"ל שהרשב"א סובר כתשובת הגאונים שהביאה בחי' הרשב"א בחולין צג, ובפרדס הוצאת עה"נרייך דף קסג, וג"ג דף 102 ובבעל העיטור שער א' דף ה, ובימינו נדפסה בתשובת הגאונים (אסף ח"ב) סי' ק"ב, ומאן דמבשל בשר בקדירה כיון דהידיחו ומלחו והידיחו שרי ליה אפילו על מיא קרירי ושפיר דאמי, דכי בעינן רותחין לתולטן, הני מילי היכא דשדו ליה בלא מילחא דחליט ליה עמודא דרותחין וכיון דלאו כל אינש ידע למיקם על שיעורא דחליטא תקינו רבנן הדחה ומליחה והדחה וכיון דעביד הכי טוב לא צריך לרותחין אלא שדי ליה במיא קרירי ושפיר דאמי, מתשובה זו נראה שמתחלה היו נהגין רק בחליטה ובצליה ואחר כך הוא שתקנו חכמים מליחה.

ובגמ' חולין צג, אמר שמואל חוטין שביד אסורין, אמר רב ספרא משה מי אמר רחמנא לא תיכול בישראל, אמר רבא משה מי אמר רחמנא אכול דמא, והנה החוטין שביד אסורין מדרבנן כמבואר ברש"י שם צב; לענין חוטין שבחלב אסורין ואין חייבים עליהם פירש"י מדרבנן, ואותו הדבר לענין איסור דם, וכן מבואר ברמב"ם פ"ז ממא"ס הט"ז; יראה לי שכל אלו החוטין והקרומות אסורין מדברי סופרים (ומ"ש וא"ת שהן אסורין מן התורה ראה מ"ש לקמן ונראה שדייקו כן מלשון; ואין חייבים, דאיסור דאורייתא יש ואולי גם מהלשון מי אמר "רחמנא" אכול דמא) ולשיטת דש"י והרמב"ם י"ל שר"ס סובר כעולא וכמ"ש התוס' שם צב; ד"ה כותי' דלעולא אפילו מדרבנן שרי (וראה בתוס' שם צג), ולרבא אסור מדרבנן, ומה שאמר הלשון "רחמנא" ידוע מ"ש הרמב"ן בספר המצות שרש א' שיש כמה מקומות שהשתמשו בגמ' בלשון; רחמנא, והכוונה לדרבנן, ולפ"ז נראה שלענין אכילת בשר עצמו בוודאי גם רבא מודה מי אמר רחמנא לא תיכול בשרא רק במליחה, רק מדרבנן צריך למלחו קודם שמבשלו במים קרים, ויכול לבשלו ברותחין כלומר בחליטה בלי מליחה.

ומ"ש הר"ז בשיטת הרמב"ם האריכו בזה גדולי האחרונים ביריד סי' ס"ט להשיטות

מתור, אלא שכבר גזרו הגאונים בדבר, ומיהו בדיעבד אם עשה בשוגג הרי הוא מותר, וראה ב"י סי' ס"ט משם תאורחת חיים, ובכנה"ג הגהת ב"י אות ש"ז.

ומקור הדבר בתשובת הגאונים מנטובא סי' צ"ח: היכא שאין לו מלח למלוח הבשר היאך אוכל אותו, תשובה, אי יכול לאוכלו צלי מוטב, ואם לאו יחתכנו חתיכות, וירתיה הקדירה עד דסליק עמודא, וישליך בה נתח אחד, ועוד ירתיה עד דסליק עמודא, וישליך בה נתח אחר, וכן יעשה עד שישליך כל הנתחים, ודבר זה אסור למוסרו לנשים ולעמי הארץ לפי שאין יודעים להעמיד איסור והיתר על מקומו, וכ"ה בתשובת ג"ג דף 102, ורב נטרונאי גאון אסר חליטה לגמרי בתשובת הגאונים אסף ח"א סי' כב, וסיים: אבל אין חולטין לפי שאין הכל בקיאים בהליטה ויש לנו לגדור גדר, ומובא ברי"ף חולין ר' תתניד: שדרו ממתיתבא דהאידינא לא בקיאים בחליטה, וכ"ה בס' הפרדס לרש"י הוצאת ע' דף קסז, ובשבלי הלקט הנדפס בסגולה מכת"י דף כז, ובאר"ז הגדול משם רב האי גאון, ועי' בסויו"ד סי' ע"ג, הרי מבואר שפיר שהיה אפשר להם לבשל בשר בלי מליחה ובלי צליה כלל ושפיר י"ל שקרא מיירי בכה"ג שחלטו ברותחין וכנראה שכן היה דרך הבישול שלהם.

ב, ומה שכתב הרבה"ז שמליחה נתחדשה על ידי חכמים, מבואר כן בבית יוסף ירד ריש סי' פ"ז, שמליחה מדרבנן וכ"ה ברא"ש חולין פ"ז סי' ל"ז (וראה ב"י ירד סי' ס"ט ד"ה כתב ובד"ע אות י"ט) ובחינוך מ' קמ"ח, ובפרמ"ג בפתיחה להל' מליחה, שעיקר מליחה לקדרה מדרבנן, ובתוס' פסחים עד, כ' על המשנה בק"פ גותן בני מעיו לתוכו: י"ל שמלח בני מעים מליחה גמורה, ומבואר שס"ל שכבר בימי הבית נהגו למלוח בשר להיתר בישול, אמנם בתורת הבית בית שלישי שער שלישי (דף עז) מתרץ קושית התוס' באופן אחר וד"ל: וא"ת ובר' מן דין מאי קאמייתי ראה מפסח שנותן בני מעיו לתוכו דילמא התם בשמלח כרעיו ובני מעיו, לא היא דאין דרכן לצלי למלוח כדרך שצריך, לקדרה להכשיר הבשר מידי כל דמו, אלא כדרך שאמרו באיברי קדשים מולחו והופכו ומלחו ומעלהו, ולכאורה אינו מובן מהו הפי': אין דרכן, כיון שיש

שדם שבישלו ומלחו דאורייתא. וכן להשיטות שבתחלת בישולו ומליחתו דאורייתא ואכמל ומציין למ"ש בקרית ספר בהל' מא"ס פ"ו: מליחת בשר ואיברים להוציאן מידי דמן לבשלן הוא מן התורה דבלאו מליחה הדם פורש בבישול וחוזר ונבלע בבשר ואסור מן התורה בלאו כו' ואע"ג דדם שבשלו אינו עובר עליו כו' איסורא דאורייתא מיהא איכא, מידי דהוי אחצי שיעור דאסור מדאורייתא. ולפי"ד למ"ד ח"ש מותר מן התורה מליחה מדרבנן.

ולכאורה אינו מבואר מה שייך דם שבישלו לחצי שיעור. אמנם כוונתו של בעל הקרי"ס לדברי הרמב"ם בהל' מא"ס פ"ו הט"ז שכ': יראה לי שכל אלו החוטין והקרומות איסורן (משום דם וחלב) מדברי סופרים, ואם תאמר שהן אסורין מן התורה בכלל כל חלב וכל דם אין לוקין עליהם אלא מכת מרדות ויהיו כחצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו. ועל יסוד דבריו אלו כתב הקרי"ס שהרמב"ם סובר שגם דם איברים שבישלו יש בהם איסור דאורייתא והו' בכלל כל דם לא תאכלו כמו חצי שיעור. כמו שסמכו בגמ' יומא עג. איסור חצי שיעור על קרא כל חלב וכל דם. וראה שר"ת הרשב"א סי' תל"ט וכע"ז כותב הרמב"ם פ"ג ממא"ס ה"ו שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא וכו' והרי האוכל אותן כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מן התורה. אמנם דברי הקרי"ס צ"ע מ"ש שמליחה כדי לבשל הוא מן התורה, כי אין הכרח לחידוש זה מדברי הרמב"ם, ובפרט לשיטת הרמב"ם והרא"ה שיתבאר להלן שעיקר ההיתר מדרבנן הוא בחליטה, וצ"ע.

ג. והיתר של אכילת בשר מבושל מה"ת בלי מליחה שכ' הרבה"ז מקרא ובשל מבושל, יש להעיר שלכאורה יש ללמוד כן גם מאיל מלואים שמות כ"ט, לא; ובשלת את בשרו, ויקרא ת, לא. בשלו את הבשר. אמנם אין הכרח מלשון בישול, שהרי גם בקרבן פסח בדברים טו, ז כתוב ובשלת ואכלת. וכן בדה"י ויבשלו את הפסח. והמובן הוא צלי. וגבי איל גזיר במדבר ו, יט. זרוע בשלה מן האיל, מבואר שבשלו הבשר בקדרה. והרשב"א והריטב"א בחולין צ"ח מפרשים דאין הכרח שקרא מיירי שבשלו במים דבכל גווני דיבר הכתוב דצלי

קדר ג"כ בישול מקרי מדאסר פסח צלי קדר כ"א צלי אש (ולקמן מבואר ענין צלי קדר). וראה תוס' סנהדרין ד"ה דרך בישול שצלי קדר לא מקרי בישול לענין בישול בשר בחלב, והאחרונים ביר"ד סי' פ"ז האריכו בפרט זה. וכן בקרא ויקרא ו, כא. מבואר וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים. ומבואר שבשלו בשר קדשים בכלי עם מים. ועי' במשנה זבחים צו. לענין צולה קדשים על שפוד ואסכלא. ואין לומר שמיירי שמלחו מקודם להוציא הדם שכבר תי' הרבה"ז לעיל שאין נראה לומר כן לפמ"ש הפוסקים שעיקר מליחה הוא מדרבנן. ואין לומר הרי מצינו בתורה מצות מליחה בקרבנות. כבר כתב המרדכי חולין פ"ח סי' תש"כ: דבקדשים לא בעינן מליחה להוציא דם אלא למצוה דלא תשבות כו' דלא היה צריך בשר קדשים לשהות במלח. ומ"ש בפ"י הראב"ד פ"ה דתמיד לבאר המשנה ומלחום וירדו כו' לקרות את שמע כו': היה להם להמתין עד שישוה אברים במלח בכדי שיעור יציאת הדם כו' מסיים: שיכול להיות שאין קפידא בכך אם היו מקריבין בלי שהיה. עיי' בהערה. וברור ומוכרח כן בגמ' שמליחת קרבנות היא מצוה רק משום לא תשבות ואין לה ענין כלל להוצאת הדם. וכן מפורש בתו"כ ריש ויקרא ומנחות כא. שרק מה שנקרב על מזבח החיצון צריך מליחה משום ברית מלח ולא חלק הכהנים והבעלים ומתרי"כ דוחה הרשב"א בשער הכשר בשר פ"ג. מ"ש הרא"ה שם לפרש גמ' מנחות כא. וכן לצלי שהכוונה שחלק הכהנים והבעלים הנאכל צלי צריך מליחה משום ברית מלח אע"ג. דמדינא לא בעי מליחה בצלי. וכותב עליו שזה טעות שנעלם ממנו תו"כ הנ"ל. וראה מנ"ח כלכלת שבת מלאכת דם ושם מצוה קי"ט. וראה לקמן אות כ"ז. וכן הרא"ש פסחים לט; מבאר שטעות הוא בידי האומרים שנתנו מלח בחלות תודה דאין נותנין מלח אלא בדבר הקרב על גבי המזבח כדכתיב על כל קרבנך תקריב מלח. וכן מבואר בספר החפץ דף 245 שרק חלק הקרב על גבי מזבח צריך מליחה ולא זולתו. אמנם הר"ן חולין י"ד. מביא שיטת הרא"ה שגם חלק הכהנים צריך מליחה ובחי' הר"ן שבת עט. סובר כשיטת הרשב"א

גאון המשנה ביצה לג. אין מוציאין את האור מן העפר יש שלוקחין צפיעי בקר או צאן ומטמינין אותו בעפר כדי שלא יצא הבל שלו וכשירקב ויחם האור יוצא ממנו. ומובא בפי' הר"ן שם.

ה. והנה לענין צליה אם האש למעלה או למטה אין שום ג"מ כלל בכל אופן שנצלה שראוי לאכילה מותר ורק בצלי קדר אסור משום שבולע את דמו. ולא הזכירו דבר זה משום שאין זה דרך צליה שהרי האש תמיד עולה למעלה ורק בימינו שנתחדשו הגעו והחשמל משכחת לה. ומצינו במקום אחד ג"מ לענין אם האש מלמעלה או מלמטה בפסחים לו: בעו מיניה דעולא הדביק מבפנים ואבוקה כנגדו מהו. פרש"י ואבוקה כנגדו מלמעלה וחום האש לוהט באלפס וממחר אפיתו מהו מי הוי כעין תנור או לא. כלומר אם יש עליו דין אפיה לענין מצה. והר"ח ותוס' פירשו שמירי שהדביק בתנור ולא הסיקו אלא מתבשל (כלומר נאפה) מהיסק שכנגדו. [והמהר"ם חלואה נראה שהיתה לו גי' אחרת בגמ' ואבוקה כנגדו מבחוץ כו' ואח"כ בעי ואבוקה כנגדו.] אבל אין זה ענין כלל לצליה בשר שעיקר מה שהאש או החום מכלה את הדם ומיבשו ולא אכפת אם הוא מלמעלה או מלמטה. וראה בירושלמי ביצה פ"ד ה"ג שמחלק בין הגחלים למעלה או למטה וז"ל: אית תנא דגני ממתקין את החרדל בגחלת אית תני תני אין ממתקין מ"ד ממתקין בשנתנו ע"ג הגחלת [ממתקין שסופו להבעיר, או משום שאין כל הגחלת נכבה] ומ"ד אין ממתקין בשנתן את הגחלת עליו. ובשיר"ק מפרש עפ"י גי' הרי"ף בשבת קל"ד א"ל הא איכא כיבוי והא ליכא כיבוי שדרך להניח הגחלת ע"ג החרדל ואיכא כיבוי משא"כ בבשר שמניח אגומרי אין הכבוי ניכר בו ואין מכבה כל כך.

וכבר היה לעולמים מי שרצה לאסור אם מלחו למטה ולא למעלה ודחו אותו והוא ביד אמרים סימן ס"ט ס"ד מביא שבספר רב משולם סי' ה' מלקוטי הגאון בעל ח"צ כתב: ראיתי כתוב בשם הגאון מו' משה מהראדני ז"ל חתיכת בשר שנמלח מצד אחד לא שריא אלא אם צד הנמלח למעלה אבל אם הוא למטה אסור דדם אינו מפעפע למעלה. וטעות

והרא"ש. וע"כ צריך לומר כמ"ש לעיל שדרך הבישול שלהם היה ברותחין שחולטין את הדם ואין שום איסור.

ועפ"מ ש מתורץ מה שהקשה באור שמח בהל' מא"ס פ"ו ה"א בגמ' חולין צט. אלא למקום חתך, הרי בודאי נמלח הזרוע עם הבשר קודם הבישול, ומליח כרותח ואוסר כדי קליפה א"כ נאסר מקום חתך מהאיל, ונדחק לתרץ. ולפמ"ש אין הכרח כלל שמלחו את הבשר וי"ל שחילטו אותו ברותחין.

ד. ודרך צליית בשר היה לא רק על גחלים של עץ, אלא על כל מיני חומר שהיו משתמשים בהם לשריפה. ראה חולין ק"י ע"א: ובמה טויתניהו (לכחל) אמר ליה בפור"צני. (חרצנים שאצל היקבים והבערתם. רש"י) וראה שבת פ"ג מ"א קש וגבבא ושבת עו. ומשנה ערלה פ"ג מ"ה קליפי אגוזים ורמונים. וריש פ' במה מדליקין מביא כל מיני חומר של הדלקה שהיו משתמשים בהם לבישול וצליה. ושם כא. כל אלו שאמרו אין מדליקין בהם כו' עושין מהן מדורה כו' בין ע"ג כירה וראה בתוספתא שם ובגמ' שם יח. וקלד. התם בבשרא אגומרי. ואין לפרש שגומרא היינו דווקא גחלים של עץ, הפי' של המלה גומרא הוא כל גחלת של אש מכל מין ששורף ובושר. ראה תהלים כו. כא. פחם לגחלים [ובתרגום לגומרי] ועצים לאש. וברלב"ג: הפחים מוכן להיות גחלים ועצים לאש. ובמדרש תהלים מזמור יא. פחים גומרא דאשא וישעי' נד. יב. אבני אקדה. בת"י גמר כלומר גחלת גימרא. וראה עירובין כט: אמר אבבי כו' ליתא בישראל כו' ולייתי כבוי דרעיתא דניסן (צפיעי בקר) כו' וניככביה (יעשה מהן גחלת ויצלה בהן אותו בשר, רש"י) וניכול. ומבואר שהיו צולין אפילו על צעופי בקר. וראה ירושלמי שבת פ"ג ה"א שפליגי בגללי בהמה אם יש להם דין גפת עצים או כקש וגבבא לענין כירה שהסיקה. ומענין הדבר שנהג זה להש' חמש בצעופי בקר לצרכי חמר דלק מוזכר ביחזקאל ד, יב. שנאמר לו בנבואה שיאפה את פתו על גללי בהמה: נתתי לך את צפיעי הבקר וגו' ועשית את לחמך עליהם. ודבר זה נוהג עוד היום בארצות הקדם. וראה בש"ת גאוני מורח ומערב סי' קמ"ה מפרש ר' שרירא

נים הגחלים מלמטה וברזל מכסה אותם ועליהם הוא נותן הבשר לצלות. וכה"ג משכחת לה בתנור שהאש הוא מבחוץ ומכוסה וצולה על גביו [וראה ירושלמי חלה פ"א ה"ג שמחלק לענין אפיה בין אם האור מהלך רק תחתיו או שמהלך גם מן הצד, שרק באופן זה מקרי אפיה.] 6) אסכלה הנ"ל ואינו צולה על הברזל המכסה את האש אלא תולה את הבשר באויר אסכלה. וכה"ג בתנור שהאש מבחוץ. 7) אסכלה שהברזל המכסה את הגחלים יש בו נקבים והאש של הגחלים עולה אל הבשר דרך הנקבים וצולה הבשר על גבי הברזל המכסה את הגחלים. 8) אסכלה הנ"ל, וצולה באויר האסכלה, זאת אומרת שאין הבשר נוגע בהברזל.

ז. והנה בתורה יש מצוה דאורייתא בקרבן פסח ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו' כי אם צלי אש (שמות יב, ח"ט). וקבעו לנו חז"ל פרק מיוחד כיצד צולין, ודנו על כל האופנים הנ"ל של צליה, מה מותר ומה אסור. אמנם בנוגע לצליית בשר חולין לאכילה משום איסור דם, לא אמרו חז"ל כיצד צולין ובאיזה אופן אסור לצלות וכן הרמב"ם והש"ע לא אמרו מפורש דבר מסוים בזה. והטעם משום שבכל אופן שצולה בשר שיהא ראוי לאכילה מותר, משום שחום האש שורף את הדם. ועי' חולין עה: קלג. ופסחים עד.

אמנם מצינו בגדולי האחרונים שנחלקו בדין צליית בשר חולין בתנור גרוף, משום איסור דם והיות ששאלה זו קשורה בדיני צליית ק"פ אבאר דיני צליית קרבן פסח בתנור גרוף ומה שיש לדון מזה לצליית בשר חולין. אופן א) הנ"ל צליה על גבי גחלים ממש, לכאורה נראה פשוט שזה מקרי צלי אש גמור לכולי עלמא. אמנם במאירי פסחים עה. מביא פירוש חדש בגמ' שיש מ"ד שאוסר לצלות על גבי גחלים ממש. בגמ' שם: למאן דאוסר (ראה פירש"י ופירוש הר"ח) ובמאירי מפרש שהכוונה להא שאמרו: חתכו [לקרבן פסח] ונתנו על גבי גחלים, ר' אומר, אומר אני שזהו צלי אש, אלמא שהיה שם כנגדו שהיה אומר שאינו צלי אש. וכ"כ בדף כז. ובתורה שלמה בא פ"ב—דינ הבאתי מכתב יד אור האפלה ומעין גנים: מיכאן שאין צולין אותו על הגחלים ולא בחרסו של תנור אלא באוירו.

הוא כו' דודאי המלח מוצץ הדם ומושכו אל המקום אשר הוא שם בין מלמטה למעלה או להיפוך, ואדרבא בדוק שנמשך יותר מלמעלה למטה, והחוש מעיד, אבל לענין פיעפוע דהיינו להוליכו ממנו ולהלאה אין כח בדם לילך מחמת רתיחת המליחה מלמטה למעלה אלא לזוז מלמעלה למטה עכ"ל וברור שהשומע שמע וטעה ותלי בוקי סריקי בהגאון מהר"מ ז"ל ואנו זכינו לשיחתו בספר תפארת למשה והרואה יראה שלא עלה על לבו מעולם דבר זה כו' עיי"ש. וכע"ז דקדק אחד מהאחרונים בס' דרכי הוראה בלשון הש"ע יפור "עליו" מלה. שלכאורה יש לומר שתחילת דביקות המלח בהבשר צריך שהמלח יהיה למעלה והבשר למטה ואם הבשר מונח על המלח שמתחתו לא התחיל למשוך אינו מושך שוב ואינו פועל פעולתו. ודחה שי"ל דגם במה שמכביד הבשר על המלח מהני שמתדבק בו המלח ומתחיל למשוך ומביא סמך מלשון הירושלמי נדרים פ"ב נותן את האיברים על גבי המלח והופכן. ולענין צליה ברור שאין שום נ"מ כלל אם האש למעלה או למטה, ואין שום מקום לכל החששות כמו שהאריכו כבר בכל המאמרים בהפרדס ואין לכפול הדברים. ויש לבאר כל אופני צליה שהוזכרו בחז"ל לענין קרבן פסח ומה שיש ללמוד מהם לענין צליית בשר חולין.

ו. צליית בשר הפסח משכחת לה בשמונה אופנים. 1) צלייה על גבי גחלים ממש או סמוך להם מן הצד [ובזה יש שני אופנים א. כשצולה ע"ג גחלים שבתנור, או על גבי גחלים שמונחים לאויר העולם כלשון הירושלמי פסחים פ"ז ה"א גחלים לאויר התנור נצלה לחצי שעה (משום שהחום הוא יותר גדול) גחלים לאויר העולם נצלה לשעה. ובגמ' שבת יח: בבשרא אגומרי פירש"י שאינו בתנור דאפילו כיסוי ליכא. ועיי"ש בתוס' ד"ה התם.] 2) תולה הבשר על גבי שפור של ברזל או עץ ומחזיקו בידו, או תולה הבשר באויר התנור וצולה על האש של הגחלים שהם למטה. 3) תנור שהסיקו וגרף הגחלים וצולה את הבשר על גבי קרקע התנור. 4) תנור שהסיקו וגרף הגחלים ותולה הבשר באויר התנור ונצלה על ידי חום התנור. 5) כלי מיוחד לצליה הנקראת אסכלה שאינה מנוקבת שנות-

ולכאורה דבריהם תמוהים מאד ונגד ההלכה. ולפי' המאירי מבואר שגם בגמ' הוזכרה שיטה זו. והטעם שפירשו צלי אש שצריך שיהי' צלוי רק על ידי האש של הגחלים לבד ולא על גבי גחלים עצמם שזה הוי ג"כ בכלל לא על ידי דבר אחר. ואולי יש להוסיף עוד ביאור לשיטה זו עפ"י דמבואר בפסחים מא. ולא שצלאו כל צרכו היכי דמי אמר רב אשי דשויא חרובא, שרוף. ולפי' י"ל טעמו של ת"ק שאוסר ע"ג גחלים ממש שלא ישווי' שרוף. ונראה לי לחדש שלמד בחולין צג; ופסחים עד; בבשרא דאסמיק אחתיה אגומריה אסור לחד מ"ד משום דמצמת צמית ולא משאב שאיב, ורק בצליה על ידי שפוד למעלה מן האש משאב שאיב. י"ל שת"ק של רבי סובר כמ"ד זה שעל ידי גחלים מצמת צמית. ושם צלי אש נקרא רק שנצלה על ידי האש לבד שפעולתו הוא לשאוב הדם אבל גבי גחלים פעולתם שמצמיתים ואין זה נקרא צלי אש שהצריכה התורה לקרבן פסח.

ח. ויש לברר עיקר הכשר של צליה המבואר בגמ' פסחים וחולין שם שפליגי לענין אומצא דאסמיק אנחיה על גומרי ח"א מצמת צמית לה וח"א מישאב שאיב לה והלכתא מישאב שאיב. אם הכוונה רק כאן באומצא דאסמיק ס"ל לחד מ"ד שגומרא מצמת צמית או בכל בשר ס"ל כן. אלא שבכל בשר שלא אסמיק אם מצמת צמית לה כשר וכמו חלא או רותחין שההיתר שלהם משום דמצמת צמית כמבואר בחולין קיא. חלטו ליה בחלא. חלטו ליה ברותחין וברש"י שהחומץ צומתו. וכן בתוס' פסחים שם שנצמת הדם בתוך הבשר ומותר (וראה פסחים מ. החומץ צומתן ושבת קט. קא צמית ליה בחלא). ורק כאן בבשר דאסמיק פ"י הראשונים שיש לו דין דם איברים שפירש ולכן ס"ל לחד מ"ד שאסור. ומקודם יש לבאר איך פליגי בדבר שבמצאות. הרי ידועים דברי הירושלמי תרומות פ"ג ה"א שהביאו התוס' בב"ב קמג. רבי בנימין בר לוי בעי דבר שאפשר לעמוד עליו חכמים חלוקין עליו. (בתמיה וכי אין אנו יכולין לנסות והיאך שייך שחלוקין בדבר זה. פנ"מ) וכ"ה בירושלמי חלה פ"א ה"א וכן הקשה הרשב"א בחולין צב; לענין אין בגידין בנ"ט. ובחי' הר"ן חולין מ"ב לענין

טריפה חי'. וכן באחרונים לענין ג"ט בר ג"ט וריחא מילתא. והתי' שפליגי בסברא אם טעם קלוש כזה אסור או לא. ולפי' גם כאן באסמיק לפי פי' רבינו גרשום: דאסמיק, שמכין את הבהמה בחייה ונצרך הדם באותו מקום. א"כ הרי אפשר לראות אם נשאר הדם שנצרך או לא. וביאור דבר זה מצינו בתורת הבית להרשב"א בית שלישי שער שלישי (דף עג) והלכתא משאב שאיב: ומסתברא אפילו לא הלך מראה אדמימות שבו דאי בשהלך מראה אדמימות היכי מצי אמר רבינא מצמת צמית ליה והא חזיא דלא צמתא דתא הלך מראה אדמימות שבו. ואע"ג דלא הלך מראה אדמימות שבו, דם שבו הלך והאי שומנא בעלמא הוא, וכדאמר נמי גבי טחול כו' וקרו ליה חמר בשרא. וכן פי' רבינו יונתן חולין על הרי"ף: ואע"פ שלא סר האדמימות ממנו. ועפ"י יש לפרש דברי בעל הלכות גדולות הל' דם דף קלד. מאן דאמר מצמת צמתן כיון דאסמיק פרש מיניה דמא ויתיב שמשא ומצמתא ומצא ומיבש עליה דמא ואסור, דהא אכיל דמא, מאן דאמר מיבש שביין כיון דשיבא נורא לדמא מקלע ליה לדמא ומשתכחת אומצא בלא דמא ושרי. (וכן פי' הערוך ע' צמת ומייבשא ליה לדמא דגויה). וכ"ה בתשובות הגאונים אסף ח"ב 183: מצמת רמי ליה מיא רתחי לקמחה ולא אתי לידי חימועא (פסחים נא). מצמת לשון יבישה כו'. וכי דקא אמרינן בשר אומצא פליגי בה רב אחא ורבינא דאסר אמר מצמת צמתי ליה גומרי להא חתיכה ומיבשא ליה לדמא בגוה ואסור, משאב שאיב שאיבן גומרי לחתיכה וממצי ליה לדמא ושרי הילכך כל מצמת יבושי היא. ופי' דברי הבה"ג שחד מ"ד סובר שהדם שבו נשרף ונשאר רק חמר בשרא ולאידך מ"ד ס"ל שיש בו דם שנפרש ממקום למקום ואותו הדם מתייבש ואסור.

ועפ"י מתורצת קושית בעל העיטור שער א' הכשר בשר (דף ג); וקשה לי למ"ד אגומרי מיצמת צמתה ליה אמאי אסור לשתרי הוא דהא לא פריש הוא. ואולי קושייתם היא לשאר הפירושים שיש במלה "דאסמיק". ברי"ח פסחים שם חתיכה של בשר שהאדימה, וכן הרמב"ם פ"ו ממא"ס ה"ג בשר שהאדים ובמ"מ

הדבר שבדף זה בחולין שם ישנם עוד שתי 'והלכתא' שישנם לפנינו בגמ' ובכתי' ליתא רק כתובים על הגליון: 'והלכתא כרב הונא לקולא, שליתא בש"ס כתי' ואי' בגליון (וראה בהגהת רע"א מה שהקשה על כלל זה) וכן שם 'והלכתא להלקותו ליתא בגמ' כתי' ואיתא בגליון ד"ס שם, וזה מוכיח שהמה הוספות מהגאונים ובמקום אחר הארכתי בזה]. ומטעם זה סובר שאומצא דאסמיק ומלחיה אז מותר. אבל צלי בלא מלח כלל הוא אוסר לכתחלה משום שמא הוא מצמית צמית ואסור. או משום גזירה בשר דאיסמק דבעי מליחה וצליה, וד"ל משום דסובר שמ"ד זה אוסר בכל בשר, וצ"ע. י. ועפ"מ יש לבאר מה שנתקשתי מגין למדו חז"ל ההיתר של חליטת בשר בחלא וברותחין, ולהנ"ל י"ל שהמקור הוא מהיתר צליית בשר על גבי גחלים ממש, ששם ג"כ יש כח זה של מצמת צמותי שהאש מיבש ומהדק את הדם שבפנים החתיכה. וכיון שגם רותחין וחלא עושים פעולה מעין זו שצומתין ומהדקין את הדם מזה למדו חז"ל ההיתר של חליטה בחלא ורותחין.

יא. ובדרך זו נראה לי לבאר מהו עיקר היסוד של היתר מליחה לבשל בשר בקדרה של מים קרים, שלכאורה קשה מאד להבינו, כי חז"ל והגאונים לא פירשו לנו ומצינו שהרשב"א והרא"ה נחלקו בדבר. הרא"ה אומר שהדבר ברור והנסיון מוכיח שהמליחה אינה מוציאה רק הדם הקרוש ע"פ הבשר ולא למה שכתוכו, והיתר לבשר הוא משום שמים רותחין חולטין. והרשב"א דוחה דבריו שזה שבוש גמור אלא בוודאי קים להו לרבנן שבשיעור מליחה פולט כל הדם, ומה שיוצא אח"כ אין זה אלא ציר אדום. חז"ל הרא"ה בבדק הבית ריש שער שלישי (סו:): שהרי הכשר מליחה לקדרה בשעור שהיתה אינה מוציאה כל הדם שאלו היתה משתהא יותר, בוודאי יותר היתה פולטת דם, אלא שהיתה פולטת בכדי שאין כח במים פושרין להפליטה יותר, ומש"באו לכלל רותחין אין לחוש, שהן חולטין אותה כדמוכה בגמ' דרותחין חולטין וצומתין הדם, ובוודאי כשמעבירין אותה מן המלח כיון שלא פלט כל דמו בוודאי יש בגופו דם שפירש קצת ולא הגיע לצאת אלא ודאי כל שיצא

כלומר שהאדימה בתוך החומץ וראה במ"ע שכן היא שיטת הבה"ג והכס"מ דוחה. ובסמ"ג ל"ת קלו, חתיכת בשר שיש בה דם מרובה, וברש"י חולין קיב, שהיה הבשר אדום, עיי"ש במתרגם. ובמרדכי חולין סי' תרצ"ג בשם פירש"י שחלטהו בחומץ אחר צלייתו. ובפ"י רבינו יונתן על הרי"ף אומצא מקום גבי בי בריך סמוך לבית השחיטה שנבלע בו הדם ונעשה אדום, וכן בכל מקום בגוף שהוכה בו ונצבר בו הדם, וצ"ע.

ומדברי בה"ג יש ללמוד שלחד מ"ד בכל צליית בשר ע"ג גחלים עצמם, פעולתם שהם מצמת צמותיה, שמיבשים הדם ושרי. ואין להקשות גם על זה, הרי זה דבר שבמציאות ומה שייך לפלוגי, ובע"כ צ"ל שפליגי ג"כ בסברא, כי בעיקר מלאכת הצלי על הגחלים עצמן האש עושה שתי פעולות, היא שואבת את הדם מצמתת ומיבשת להדם שבפנים, אלא שחד מ"ד סובר שכח השאיבה יותר גדול מכח היבוש, או שכח השאיבה בא קודם כח היבוש לכן באסמיק בשרא מותר וחד מ"ד סובר להיפך ולכן אסור.

ט. וראיתי בענין זה שיטה תמוהה בספר יראים סי' מ"ח (הנדפס מכת"י, ובנדפס מכבר סי' קמ"ן) מביא הגמ' פסחים וסיים: ובישרא על גבי גחלים בלא מליחה לכתחלה (אין לי ראייה) לא יתן, ואם צלאו בלא מלח בדיעבד שפיר דמי, דהא גומרי שייבי והני מילי בחתיכה דלא סמקא, אבל בדסמקא י"ל דאסור, שיש לפרש שדייה אגומריה במלחיה ולא חתכות, ולכאורה דבריו קשים להבין הרי בגמ' פסחים איפסקא הלכתא משאב שאיב וכמו שמתיר בדיעבד מטעם דגומרי שאיב למה לא יתיר גם לכתחילה כסתמא בגמרא. ונראה שהיראים לא היו הגי' בפסחים: והלכתא משאב שאיב, כמו שמצאתי בכתב יד א' מגמ' פסחים שיש בידי ליתא בפסחים הלשון: והלכתא מישאב שאיב, כמו שליתא בחולין, וכן ליתא הלשון חד אסור וחד שרי רק ממש כמו בחולין. וגם בחולין יש בכתי' א' הלשון והלכתא מישב שייבי ליה. [וידוע מ"ש הראשונים שהרבה לשונות של 'והלכתא שישנם בתלמוד המה מרבנן סבוראי והגאונים, ראה בס' רבנן סבוראי ותלמידם דף 47 ומענין

לחץ לא חשיב פירש ואין חוששין לו ע"כ. ושנה דבריו שם דף סט: שהדבר ברור והנסיון מוכיח ועד שאין כל הדם נפלט בכדי שיעור זה שאנו מולחים לקדרה שאמרו בשם הגאונים ז"ל שמשנהין אותם בכדי שיעור שמצלה כמאכל בן דרוסאי. ומקובל בידם כן וסמך לדבר ממה שאמרו מליח כרותח בצלי כו', ואין המליחה באה אלא להפליט הדם הקרוש על פני הבשר ולא להפליט מה שבתוכו ושלש בדף עז. ועל זה משיב לו הרשב"א במשמרת הבית: וזה שבוש גמור דודאי כל ששהה במלחו כדי שיעור מליחה דהיינו כדי הילוך מיל לפי דעת מקצת גאונים ז"ל או כדי שיעור צליה דשיעור זה קים להו לרבנן דפלט כל עיקר דמו האסור, ואע"פ שלאחר מכאן פולט דבר אדום אינו דם גמור אלא ציר אדום וכדקרי ליה רבא חמר בשר ואכיל ליה. ועוד דאי משום דסמכינן אפילו בכדי שיעור מליחה אפילו לקדרה משום חליטה, מה עשה לצלי קדרה, וכן לעוף בצק שאין שם מים להחליט וכי מי אסרינן עד שיהיו כמליח דבעי ליה לאורחא, ועוד אי משום חליטה היאך אנו סומכין על זה וכבר הסכימו הגאונים ז"ל שאין אנו בקיאים בחליטה, וכיון שכן לא היה לנו לעולם לאכול בשר בקדרה עד שיעמוד במלחו כיום תמים עד שיגמור לפלוט כל מראה אדמימות שבו, ואף בדורות דהשתא מה ראו למלוח קצת ולסמך אחליטה קצת, או כלו בתקנת מליחה או כלו בתקנת חליטה, ושם בדף כט. כותב הרשב"א: בכדי מליחה בקדרה טעם המלח נרגש בכל חלקי הבשר כו' וכן עוף שאנו מבשלים במחבת שאין המים חופים אותו ואי אפשר למים לחלוט אותו, וכן בשר שנמלח ואח"כ חתכוהו יהא מקום חתך צריך לחזור ולמלוח וזה לא נשמע מעולם ולא נמצא כן לכל אדם והוא משים עצמו וכל ישראל טועין מתוך טעות אלו, ובדף עז. וכן לכ"ע עופות מבשלין אותן במחבת שאין המרק מכסה אותן וכל שאין נכנסין היאך נחלטין. הנה כל גביא וכל חוזה הסכימו בדבר זה שכל היוצא אחר שיעור זה, אינו אלא חמר בשר. הרב בעל הלכות, והרב אל ברצלוני והראב"ד והרמב"ן ז"ל וכן כל הגאונים, ע"כ גם הר"ן בפ' כל הבשר מביא שיטת הר"א וכותב

ואין סברא זו נכונה דהא אמרינן באומצא דאסמיק דחתניה ומלחיה אפילו לקדרה שפיר דמי דאלמא המלח מוציא אפילו הדם שבתוך החוטין, ואע"פ שאחר שיעור מליחה המוהל מאדים איכא למימר דקים להו דבשיעור מליחה יוצא כל מה שהוא דם גמור והשאר מיחל אדום הוא שיוצא ומותר, ועוד נ"ל שלא רצו חכמים להחמיר בדבר כל כך כיון דקיי"ל דם שמלחו אינו עובר עליו.

יב. והנה אין כאן המקום לבאר כל הקושיות של הרשב"א על הרא"ה, אמנם ביסוד הדבר שאומר הרשב"א שקים להו לרבנן שבשיעור זה יוצא כל הדם האסור והשאר הוא רק ציר ולא דם, איך נפרש דברי הקדמונים הראב"ן ובעל העיטור שכתבו שמעיקר הדין אין צריך שום שהיה במליחה רק משום סייג וגדר תקנו כן הגאונים, וז"ל הראב"ן בשרית סי' כ"ד על הגמ' מנחות כא.: ומעליהו ואמר אביי וכן לקדרה, ש"מ דלא בעי שהיה, דאביי קאי אכולה מילתיה, אמליחה ואהעלאה דלא לתר, ומר רב יהודאי גאון עשה סייג וגדר ואמר דשיעור מליחה כשיעור צלי, ונראה בעיני דטעם שלו משום דצליה מוציאה דם, ומליחה מוציאה דם ולהכי הוה שיעורן, וז"ל בעל העיטור שער הכשר בשר (דף ו.): ובעו לשהויי במלחו כשיעור טויה וכ"כ הרב ורב אחא (בעל השאלות) אמר כשיעור מיל וסברא נינהו ולא מגמ', דהא גרסינן במנחות כיצד הוא עושה מביא את הבשר ונותן עליו מלח והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו ואמר וכן לקדירה וגבי קדשים לא היו משהין לשעה וכו', ופי' בנדרים (ירושלמי פ"ב ה"ד ופ"ו ה"ג) מן מה דתנן הרי עלי כבשר מליח הדא אמר מליח לשעה מליח הוא, איזה מליח לשעה כההוא דתנן כיצד הוא עושה נותן את האיברים ע"ג המלח והופכו, א"ר אבא מרי שנייא היא שאם משהא אותן וכו' ור"א אמר לדא הנוטל זתים מן המטען טובל אחת אחת במלח ואוכל הדא אמרה מליח לשעה מליח הוא עכ"ל. כלומר אפילו לזמן מועט מאד כגון זית שטובל במלח ואוכלו מיד ג"כ עליו שם מלוח, (וידוע מ"ש תוס' ר"י ברכות ריש פ' עומדין רוב סתם שעות בש"ס זמן מה קאמר ולא שעה ממש ובשרית חת"ס אר"ח סי' קצ"ט האריך בזה

שפעולת המלח היא שמצמקת את הדם כמו חלא ורק כששוהה יותר אוי מתחיל פעולתו להוציא את הדם. [ויש להשיב על זה מהשיטות של הראשונים בש"ע יר"ד ריש סי' ס"ט בהטעמים שצריכים הדחה קודם מליחה, שבו דאי שלא ס"ל כן. ורצוני לבאר כאן שיטת הראשונים הנ"ל מה שנוגע לעיקר הדין, וכשיטת הרא"ה הנ"ל שעיקר הפעולה על הדם היא החליטה ברותחין כשמתבשל, ורק על הדם שעל פני החתיכה ס"ל שכח המלח מיבשו ומצמקו ובטל מדין דם].

יד. וע"פ הנ"ל מבוארת יפה שיטת הרמ"ב ב"ם בפ"ו ממא"ס ה"י שצריך מליחה וחליטה. ובהשגות לא שמענו ולא ראינו וכו'. וראה מ"מ מ"ע ומרכבת. ומענין מה שמבואר בבעל העיטור שחי בזמן הרמב"ם שם ה. כותב: ומנהג דמשק וסביבותיה אין מניחין בשר מליחה בקדרה לבשל אלא במים חמין ויורה רותחת כדי שלא יפלוט הדם. ושדרו ממתכתא דלא בעי רותחין כו' ושם ו. אומצא דאסמיק חותכו ומולחו אפילו לקדרה שרי והתם לא אפשר דלא פליט לקדרה. ויש שמחמירין ואין מבשלין אלא ביורה רותחת.

ותימה שלא הביאו דברי הרא"ה שעפ"ד מבוארת יפה שיטת הרמב"ם שכל יסוד היתר מליחה הוא משום שמים רותחין שבבישול חולטין את הדם. וכמו שהבאתי ראיה מדברי הראב"ן ובעל העיטור. ויש להוסיף שהרמב"ם סובר כמו שנתבאר מתשובת הגאונים שמתחלה היה נהוג רק בישול ע"י חליטה ברותחין ואח"כ תקנו רבנן מליחה וסובר הרמב"ם שלא באו להקל אלא להחמיר שמלבד חליטה ברותחין צריך גם מליחה. ויש ראיה לשיטת הרמב"ם והרא"ה מהדין של היתר מליחה כשיעור מיל הוא אפילו מולח חתיכה גדולה של שור הפטום (כלשון החינוך מצוה קמה). ולשיטת הרשב"א צ"ל שגם בכה"ג קים להו שכל עיקר הדם יוצא, והרי מסתבר שאם נחתוך שור גדול לחתיכות ונמלח אותם בשהיית שיעור מיל יצא יותר דם במשך שיעור זמן מליחה ממה שיוצא כשמולחין שור שלם. וכן להשיטות שגם מלח מצד אחד ג"כ כשר, קשה הרי בודאי יוצא יותר דם כשמולחין חתיכה מכל הצדדים

ומביא לשון התרגום ואכלה אותם כרגע, כשעה. ובירושלמי כאן מוכרח הוא להדיא במובן זה). ועל פי דבריהם יש לפרש יסוד המנהג שנהגו בימי האור ורוע הגדול ה' מליחה סי' תע"ד שכ': אין אדם עומד על דברי תורה א"כ נכשל בהם, כמה נכשלתי בזה, שראיתי כשמולחין בשר לוקחין מעט בשר וצולין אותו ומיד כשיצלה אותו המעט לוקחים כל הבשר ומדיחין ונותנין בקדרה ואומרים הרי כבר שהה כשיעור צליה, וראיתי ולא מחיתי וגם אכלתי ממנו, חלילה לעשות כן דהואיל וקיי"ל כדברי הג' דשיעור מליחה כשיעור צליה, א"כ כל חתיכה צריך להשהות במלח לפי גדלה ולפי עוביה ולפי מה שהיתה נצליה לפי צריך להשהות במלח, ואין משערין במעט בשר אלא כל חתיכה לפי גדלה ולפי עוביה. וכ"ה בגנזי קדם ח"ד מתשובת רב כהן צדק ובהלכות פסוקות סי' מו. ובעכצ"ל לשיטתם שכח המכשיר של מליחה והפעולה שעושה המלח בזמן קצר, הוא כמ"ש הר"ן הנ"ל משום שמבואר בגמ' מנחות כ"א דדם שמלחו אינו עובר עליו, משום שיוצא מכלל דם ולכן מועלת שפיר המליחה אפילו לא שהה שיעור מיל. וכמ"ש הרא"ה שהמליחה הוא רק משום הדם שעל פניו.

יג. עוד י"ל עפ"מ"ש התוס' בפסחים עד: בשם בה"ג כשנותנים בשר חי לתוך החומץ ואינו שוהה בתוכו לא מפליט מידי ונצמת הדם בתוך הבשר והכל מותר, דאכתי לא פירש הרב וכי שוהה בתוכו עד דאסמיק נעקר ממנו הדם ונפלט לתוכו. וכע"ז כ' הגאונים בהלכות פסוקות סי' מ"ו ומובא באשכול (אלבק) הלכות דם דף 123 ובס' האורה לרש"י דף 131: ומליחת בשר אשר אמרתם, שבני אדם טומנין אותם במלח, לא יפה הם עושים, שמעיינות של חתיכה, כיון שהיא טמונה במלח מצטמק בהן דמה ואינו יוצא, שאפילו כשהוא מולחה צריך להניחה על גבי כלי מנוקב כדי שיהא הדם יוצא ראשון ראשון ולא יהיה נקוה הלכך אסור להטמינו במלח. ומבואר שמלח עצמו ג"כ מצמק כלומר מיבש. וכיון שמליח הרי הוא כרותח דצלי א"כ י"ל שפיר שהראשונים הנ"ל ס"ל שמעיקר הדין הצריכו לתת מלח על חתיכת בשר ואינו צריך לשהות, משום

טז. ובהיותי בזה נראה לי לבאר שיטה תמוהה מאד שישנה בא' מן הקדמונים שסובר שבגמ' אינו מבואר כלל עיקר חיוב מליחה לסתם בשר אלא רק לבשר שהחזק בו דם. והוא בבעל העיטור בשער הראשון הכשר בשר דף ג: דייק מלשון הגמ' פסחים עד. אומצא דאסמיק חתכו ומלחו אפילו לקדרה. דבישראל דלא אסמיק לא חישינן לדמא כו' ולא בעי מליחה, אלא היכא דאסמיק והיא בשר השחוטת שבו דם הנפש כו' ומשה"כ מסתברא כמו דאמרינן בתשובת הגאונים הא דאמרינן מדיח ומולח דווקא בית השחיטה בעי לחללי בי טבחא דאית בה דם הנפש אבל בשר דכולי בהמה לא. ומפרש הגמ' אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה והיכא דחללי בי טבחא מולח ומדיח, לא חללי מדיח ומולח ומדיח. ושדרו ממתיבתא, בבית השחיטה קאמר, משום דם הנפש, אבל בכולה בישראל לא צריך. ואע"ג דכי בשל ליה בקדרה פליט הא לא פריש על גבי הכלי והו"ל כדם השנינים. [אולי כוונתו להדין שמותר לאכול בשר חי בלי מליחה וקשה, הרי יוצא הדם בעין על ידי דוחקא דשנינים כמו שהקשה החרי"ד סי' ס"ט בביאורים סק"ג עיי"ש באחרונים ועכצ"ל שבכה"ג לא מקרי דם שפירש לענין דם איברים רק כשפירש לתוך כלי ולא בשעת אכילה. ולומד מזה שבכה"ג שמבשלו במים ג"כ לא מקרי דם שפירש]. אבל א"צ מליחה אלא בשר הידוע, וישראל קדושים החמירו למלח כל בשר משום חששא דשובר מפרקת. ושם ה. שהחמירו בכל בשר שצריך מליחה. ומבואר שסובר שכל בשר מותר לבשל בלי מליחה כלל וכל הדינים שיש בגמ' לענין מליחה הוא מפרש שזה מיירי בבשר דאסמיק. ושם בהערות אות עז. כותב: שדעה זו דחויה מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ואין לצרף דעתו לשום קולא בעולם. ואינו מבאר היאך היא דחויה. ולא ראיתי למי מראשונים שיביא אותה.

והנה ראיתי בעל העיטור מתשובת הגאונים תמוהה מאד, כי בזמננו נתגלתה תשובה זו במקורה בתשובת הגאונים (אסף ח"ב סי' קג.) ושאלתם רב דימי מנהדרעא מלח ליה במילתא גלאניתא ומנפיץ ליה, אימת מלח ליה

ממה שמולחין מצד א'. מזה יש להוכיח כסברת הרא"ה וכשיטת הרמב"ם.

טז. וג"ל שיש לה"ר לשיטת הרמב"ם והרא"ה מהא דמבואר במנחות כא: וכן לקדרה, ויש לפרש כמו להגירסא: וכן לצלי, שהכוונה שהחמירו והוסיפו על דין צליה שצריך גם מליחה. כן לקדרה, הפי' להיתר בישול בקדרה כגון חליטה ברותחין גם לזה הוסיפו חכמים שצריך ג"כ מליחה. וע"פ זה נכון הדקדוק שכ' הבעה"ט שמלשון הגמ': ומעלה, מוכח שאין צריך שהיה כלל (וכן במרדכי חולין תש"כ). כי מותר מיד משום היתר חליטה, וראיה לזה שלא אמרו וכן לבישול ולמה נקטו הלשון "קדרה" ונראה מזה שהיה דבר נהוג בימיהם לתת הבשר בקדרה רותחת והיינו חליטה. ויש לי ראיה ממשנה מפורשת בגדרים פ"ב—ג הנודר ממעשה קדרה אין אסור אלא ממעשה רתחתא. ובר"ן: נקראת רתחתא על שם שצריך להרתיח ולבשל הרבה. הרי מפורש שמעשה קדרה היה ידוע לשם קדרה שמרתיחה. וראה שבת יח: קדרה חיינת ותוס' שם לה. וכן יש לפרש הגמ' חולין ופסחים הנ"ל חתכיה ומלחיה אפילו לקדרה שרי מיירי ברותחין שסתם קדרה היינו רותחין. ובוזה ניתא קושית הבעל העיטור היאך התירו לקדרה, הרי א"א שלא יצא דם. גם הר"ן, הבאתי דבריו לעיל, הקשה על שיטת הרא"ה מגמ' זו. ולהנ"ל להיפך מגמ' זו ראיה לפי' הרא"ה כי הפי' בגמ' ולקדרה כלומר ברותחין שחולטין. וראה מ"ש בענין זה בהעמק שאלה על השאלות ויקרא סי' ס"ח מה שרוצה לפרש לשון השאלות "מירמא" בישראל בקדרה משמע כלי ראשון, ויפה דחו בפ"י ענמי יהודה לס' והזהיר ריש ויקרא ששם מעתיק לשון השאלות והבה"ג והרוצה ליתן בשר. כן מה שדייק בלשון השאלות שגורס בגמ' "ואפילו" לקדרה כלומר קדרה רותחת שהג"י לפנינו "ואפילו" לקדרה, זהו דיוק שאין לו יסוד כי רגילים הראשונים לכתוב ברית אפי' וברור שגם בשאלות צ"ל ואפילו. וכן מצאתי באשכול אלבק דף 122 מעתיק לשון השאלות אפילו לקדרה וז"ב. ובכתי"ר ר' בדי"ס מבואר שבגמ' צג: שכתוב ואפילו לקדרה ליתא בפנים רק על תגליון עיי"ש.

לשוננו של הבה"ג דף קלג: והיכא דקא בעי למרמא בשרא בקדירה אסור עד דמלח ליה שפיר ומחזור לי שפיר דאמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה ומדיחו יפה.

ומבואר מהנ"ל ששיטתו של בעל העיטור שבנה על יסוד לשון הגאונים יסודה בתשובה קטועה, ולפי המבואר לפנינו אינו מבואר כן בתשובה"ג. וכן פירושו של הראב"ן הוא ג"כ על דברי השאלות שהיו חסרים לפניו. ומכל תשובות הגאונים שישנן כעת לפנינו אין אנו מוצאים שום שיטה כזאת. ונראה מה שדחקו לבעל העיטור לחדש כן ולפרש כל הלשונות בגמ' לפי שיטתו, מטעם שלא מצינו מפורש במשנה דין חיוב מליחה, ולא הזכירו גם דין חליטה, ומבואר בתורה היתר אכילת בשר מבושל, לא רצה לפרש שמירי דווקא בחליטה ברותחין כמו שנתבאר לעיל, או לאוקמא בנמלח או נצלה מקודם. ולכן סובר שבשר מותר לאכלו מעיקר הדין בכל אופן שרוצה. כן מהמחלוקת בין הרשב"א והרא"ה ביסוד היתר של מליחת בשר שהבאתי לעיל מדברי הראב"ן ובעל העיטור שסוברים שמעיקר הדין אין צריך שהיה במלח. מכל זה הוכיח לו הבעל העיטור שעיקר מליחה ישראל קדושים החמירו למלח כל בשר.

ולכאורה ילה"ר לשיטת העיטור מדברי הירושלמי פסחים פ"ז ה"ב מובא לקמן שממעט צלי קדר מקרבן פסח וקשה הרי אסור משום דם. ולפ"ד ל"ק. כן בגמ' פסחים מא. מובא לקמן מבואר ברש"י ור"ח שצלי קדר שרי עיי"ש. כן ילה"ר מדברי התו"כ שהביא הרשב"א לדחות שיטת הרא"ה, שחלק הבעלים אין צריך מליחה, ולא הזכירו שצריך מליחה משום איסור דם מוכח קצת שלא היו נוהגים במליחה. אולם כבר נתבאר שדברי העיטור והראב"ן תמוהים מאד וצ"ע.

יז. אופן ב'. צליה על האש ע"י שפוד. זוהי המצוה לכתחלה בקרבן פסח, אבל לא על שפוד של ברזל משום שנצלה גם ע"י השפוד והוה צלי מחמת דבר אחר ראה ת"רש שם פ"ב קעח. וכן בבשר חולין מבואר בחולין עה: לחוד מ"ד הצלי' ע"י שפוד עדיפא מעל גבי גחלים. אופן ג. תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו

קודם [הדחה או אחר הדחה] כי גמרא דקא אמרינן רב הונא אמר מולח ומדיח, במתניתא תנא מדיח [ומולח ומדיח ולא פליגי] רב הונא ומתניתא דרב הונא דחלליה ביה טבחא, דמתניתא דלא חלליה ביה טבחא, בשר בית השחיטה הוא דצריך לחלליה בי טבחא דאית ביה דם שהנפש יוצא בו, אבל בשר דמליח לא צריך, ועבדינן כי דרב הונא, דאף במתני-תא כי איתמר בבשרא דבית שחיטה משום דם הנפש ע"כ. מלשון התשובה שלפנינו מבואר להדיא שלא מירי כלל מעצם המליחה אלא מהדחה ראשונה. שבבית טבחא היו נוהגין להדיח דם בית השחיטה וכנראה שהטעם שלא יתיבש אבל שאר בשר לא צריך. ולפנינו איתא אבל בשר דמליח לא צריך. ובעל העיטור גורס דף ג' ע"ב, ו' ע"א: אבל בכולא בשרא לא צריך, ואפילו לגרסתו ג"כ הפירוש הפשוט הוא שלא צריך הדחה, אבל אין שום רמז כלל שס"ל שאין צריך מליחה. ועוד הרי בתשור-בות הגאונים שם ס' ק"ב מבואר: תקינו רבנן הדחה ומליחה והדחה. (ובעל העיטור מביא תשובה הנ"ל בלשון: תקינו הדחה ומליחה והדחה, אבל גם לשון זו א"א לפרש אחרת). וע"כ הכוונה להברייתא הנ"ל ושזו היתה תקנה כללית להכשר בשר. וכנראה שלפני בעל העיטור היתה התשובה קטועה בסוף, ולכן דייק ממנה ראיה לשיטתו.

ודבר פלא שכעין פירושו של בעל העיטור שרצה ללמוד מדברי הגאונים מבואר בראב"ן ס' כ"ה וז"ל: והלא עיקר מילתיה דשמואל (ומדיחו יפה יפה) אבשר שיש בהם מוריקי קאי כדמוכח בשאלות דרב אחא, והכי איתה התם וכי אסר רחמנא לדם איברים היכא דפריש, אבל היכא דלא פריש, מאכילה [מיכליה] באומצא ולית לן בה, אבל הני מזריקי אע"ג דלא פירש אסורי דאמר שמואל אין הבשר יוצא מידי דמו, ומדמוקי לה במזריקי ש"מ דבבשר לא מירי, דההוא הדחה מהניא להוציא דם מן המזריקי דהם הגידין של דם. הרי שדייק בלשון השאלות כמו בעל העיטור בדברי הגאונים, וכבר העיר ר"ש אלבק בהערות על הראב"ן שכנראה נשמט בהשאלות שלפניו מן "דאמר" הראשון ועד "דאמר" השני כי מפורש לשון זה בה"ג והשאלות העתיק כאן

לבאר אם נגע במקרה כו' שיקלוף את מקומו. ולפ"ד יש לומר שפיר דדין המשנה נגע בזרסו של תנור יסודו הוא מהמכילתא צלי אש ולא צלי תנור (ויש גירסא במכילתא: ולא צלי חרסו של תנור). ור' יוחנן קמ"ל דין אחר שאפילו תלהו באויר התנור שאין למעט משום צלי על ידי דבר אחר רק משום צלי אש צלי אש שתי פעמים.

יח. ולתרץ שיטת רש"י בגמ' נ"ל עפ"מ שנקדים לבאר דברי הירושלמי פסחים פ"ז סוף ה"א: רב אימי בעי גרף את התנור וצלינו בו. אמר ר' ירמיה מה צריכה ליה כר' יוסי הגלילי (קמיבעי ליה לריה"ג שס"ל נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ואינן נצלין אלא מחום הגדי שחם מחום האש) ברם כר"ע פשיטה ליה (דפסול דלא הוה צלי אש ק"ע). והפנ"מ מפרש להיפך שלר"ע כשר שתנור נמי צלי אש הוא שחום התנור מחמת האש אשר היה בתוכו (הוא). אמר ר' יוסי ואפילו כר"ע צריכה ליה משל**) גחלים לאויר התנור

(י) יש להעיר שבירושלמי פסחים מכתב יד הגניזה נדפס בספר היוכל לרי"א מארכס דף רסה. הגירסא צריכה ליה בשעה שהגחלים, וליתא להמלה "משל", וגראה שהמלה "משל" היתה בגליון לשם פירוש על נצלה שעה. שאין הפירוש שהצליה צריכה שעה אלא רק משל הוא. ונכנסה אח"כ בפנים. ולפי זה אולי יש לומר שמכאן ראיה למ"ש בשו"ת תרומת הרשן סי' קס"ז להעיר אם יש מקום וסמך למה דמרגלא בפומיה דאינשי שצריך הבשר לשהות במלח שעה אחת. ומביא סמך משום שיעור מליחה כשיעור צליה ויש סמך מפסחים ט' חמ"ד נשחט גבי קרבן פסח שצליה פסח גוף שלם סגי בשעה. ולפי"ז י"ל בדקדוק נקטו כאן בירושלמי שיעור שעה ושיעור חצי שעה. (ושם בירושלמי גורס בתחלה שעה ושעה ובתי"י שני בחצי שעה. וגראה שטי"ס, וכמו שלפנינו בדפוס נכון). ובהערות לא הרגיש בהג"ל. ומסתבר שזהו רק משל ומפורש כע"ז בע"ז לח. דאי לא הפך הוה בשיל (כלומר נצלה) בתרתי שעי והשתא קא בשיל בחדא שעתא. ובהלכות גדולות אספמ"א דף 555 ומשהי ליה למלחא עליה כשיעור טחיה. ובהערות שם: וכן הביא הרשב"א בתה"א ע. דעה זו וכתב דלשאלות הוא שיעור מיל (וכיה דעת הרמב"ם) והביא שם ירושלמי (והוא פ"ו ה"ג דגור"ם) מלוח לשעה מלוח הוא וכן הוא מנהגנו כידוע ע"כ. ובמחכית סעה בפירוש לשון הירושלמי וכאלו הבעל העיסור מצא מקור בירושלמי שצריך לשהות הבשר במלח כשיעור שעה כמנהגנו לפי שפסק הרמ"א בשיע ירד

את הפסח. מבואר בפסחים עה. אין זה צלי אש שנאמר צלי אש צלי אש שתי פעמים. ורש"י במקומו לא פי' באיזה אופן צלאו אחרי שגרף את התנור. רק בפסחים עה: במשנה נגע בחרסו של תנור יקלוף מן הפסח. מקום שנגע בתנור כדמפרש בגמ' שנתבשל שם מחום התנור ולא צלי אש הוא כדאמרן לעיל. משום שנאמר צלי אש צלי אש שני פעמים. למעוטי תנור שגרפו וחרס הדפנות גרוף ועומד הוא ע"כ. ומבואר שמפרש וצלה בו את הפסח היינו בקרקע התנור. ודינו של ר' יוחנן תנור שהסיקו וכו' הוא אותו הדין שמבואר במשנה נגע בחרסו של תנור. ויש להקשות לפירוש זה למה לא הביא ר' יוחנן מכילתא מפורשת בקרא: צלי אש ולא צלי שפוד ולא צלי אסכלה. ולא צלי תנור אלא צלי אש. הרי שמיעטו מקרא צלי אש ולא צלי תנור ולא משום שכתוב צלי אש שתי פעמים. אמנם ברמב"ם ובמאירי מבואר שפירשו מאמרו של ר' יוחנן באופן אחר ממ"ש רש"י, ולפ"ד דינו של ר' יוחנן אינו מבואר כלל במכילתא.

ור"ל הרמב"ם פ"ח מהל' קרבן ה"ו. הסיק את התנור וגרף את כל האש ותלהו בתנור וצלהו הרי זה אסור שאין זה צלי אש. הרי דייק לכתוב "ותלהו"*) ולא שהניחו בקרקע התנור. וכן כותב להדיא המאירי במקומו: תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש ודבר זה אתה מפרשו בשתלאו בתנור שאם תאמר שהניחו בקרקע התנור לא הוצרך ללמדה שהרי נתבאר במשנתנו שאפילו נגע בחרסו של תנור קולף את מקומו. וכ"כ המאירי בפ"י המשנה: הדבר פשוט שאין צולין אותו בקרקע של תנור גרוף אלא שבכאן בא

(י) בקטע בגמרא מכת"י הגניזה שבידי הגי' בגמ' תנור שגרפו "ואפה" בו את הפסח. זה מתאים ללשון האיבעי גרפו ואפה בו את הפסח. וזה מראה שהפ"י שצלאו על קרקע התנור ודומה לאופה. ואולי גרס הרמב"ם בגמ' תנור שהסיקו וגרפו "ותלה" בו את הפסח, לא כמו לפנינו וצלה. כי בכת"י הצי' והרי דומים וכעין זה ברמב"ם פ"ח מהל' ק"פ היי' חתכו ותלהו ע"ג גחלים. ובס' מקראי קדש נראה דגרס חתכו וצלאו. וכן במה"ם ירושלמי פסחים פ"ז העתיק חתכו וצלאו. וראה בס' מלכי בקדש על הרמב"ם.

הירושלמי באיבעי גרף את התנור וצליה בו אם כפי הרמב"ם והמאירי שתלה באויר התנור, או כפירש"י שצלה בקרקע התנור. אינן כפרש"י לכאורה יקשה מאי איבעי להו, ואיך אמר לפי הפנ"מ, שלר"ע מותר הרי משנה מפורשת נגע בארסו של תנור יקלף ובירושלמי מביא ג"כ הדרש של המכילתא צלי אש ולא צלי אסכלה ולא צלי כל דבר. ויש לתרץ בשני אופנים. א. שלדעת הירושלמי פ"ז ה"ב לר"ג מותר לצלות ע"ג אסכלה משום דס"ל תולדות אש

נצלה לחצי שעה, גחלים לאויר העולם נצלה לשעה. (הרי התנור מסייע לצלייתו). מה בין נצלה מקצתו מחמת התנור מה בין נצלה כולו מחמת התנור. אר"י ב"ר בון תנור אינו מועיל לגחלים כלום, אינו אלא מכניס את הבל בשעה שהגחלים באויר התנור נצלה לחצי שעה, בשעה שהגחלים לאויר העולם נצלה לשעה. ובתוס' עה. ד"ה וגרפ: מפרשים סוף לשון הירושלמי יבואר לקמן. וצריך ביאור לשני הפירושים מה קמירי

הזכיר שום שיעור בצליה, וראה בש"ע י"ד סי' ע"ג סי' וכו', והובר צריך טעם. וי"ל שבלשון הבהוב אפשר לנו לדעת כמה הוא שיעור צליה. הנה בקרא שמות יב, ט. אל תאכלו ממנו נא מחרגם הירושלמי מהבהב. וכן בפס"ר פס"ו נא מהבהבה. ובירושלמי פסחים פ"ז ה"ב: הייתי אומר הבהבו וצליה מותר הוי צורך שיאמר נא. ראה מ"ש באריכות בתו"ש שם ובמילואים בבאור ענין נא וחי בק"מ. ומבאר מהג"ל שהבהוב הוא נא, ושם הבאתי שיטה אחת ששיעור נא הוא כמאכל ב"ד ושיעור מאב"ד להרמב"ם הוא חצי בישולו ולרש"י שליש בישולו. ולפ"ז משמיענו ששיעור צלי הוא כמאכל ב"ד.

עוד י"ל בלשון הרמב"ם ע"מ דמבואר בסנהדרין ע. בשר חי בשיל ולא בשיל כבשר כובא דאכלי גבני (שזו היא מדת גב נגב למהר) וברש"י כחיה בגחלים ודכחתה בעירובין וניכביה, מובא לעיל. ונראה שזה הוא אותו ההבהוב שהזכיר הרמב"ם, שהיה מספיק לייבש ולצלותו והיה ראוי לאכילה על ידי כך. וראה רש"י חולין נט. באומצא אינו צלי כל כך בתנור (בתפארת יעקב נתקשה בהבנת דבריו וראה בר"ן שד"כא לשון רש"י "כבתנור" וכ"ה בר"ן שעל הרי"ף) אלא מולחו מאד וצולוהו כל דהו על הגחלים ע"כ.

ומבואר כן להדיא בס' האסופות לרבינו אליהו תלמידו של הרוקח נדפס מכת"י בסי' צ"ח: כבד שנצלה שליש מדיחו במים ויכול לבשלו. ושלש היינו כשיטת רש"י שהוא שיעור מאכל ב"ד. ובש"ע י"ד שם כ' שהיא כחצי צלייתו והיינו כשיטת הרמב"ם. ולהשיטות שהבאתי שם שגא הוא פחות מכדי מאכל ב"ד נראה שאפילו פחות משיעור זה ג"כ הוי בכלל צלי. עוד י"ל הטעם שהרמב"ם לא הביא שיעור צליה כמ"ש הגאונים משום ס"ל שזה תלוי בגודל החתיכה ותוקף האש שהרי בשלהבת חזקה י"ל שבהבהוב לבד כבר נצלה ונתייבש הדם. ובגחלים עוממות וחתיכה גדולה יקח הרבה זמן. והובר תלוי בכל חתיכה כפי ראות עיניו אם כבר ראוי הבשר לאכילה וזה מספיק כי באופן אחר לא יאכלנו. ולא שייך לאסור קודם הזמן מכיון שגם בשר חי מותר ויש שרצו להחמיר שבאמצע צליה גרע מחי ויש רוחין ראה י"ד סי' ס"ז אות ב'.

סי' ס"ט. וזה אינו כי הפ"י בירושלמי שם הוא ממש להיפך. ואולי מקור המנהג מלשון רבינו גרשום בחולין ק"ג. ומניח המלח שעה בתוך הבשר שיוציא הדם ואח"כ מנפץ ליה למלח. ופירשו שהכונה שעה ממש. אמנם י"ל כוונתו שעה במובן זמן שיוציא המלח את הדם (ראה לעיל אות יב).

ובאשכול ה"ל מליחה (ח"ג דף 77) כ' על דברי הבה"ג (ששיעור מליחה כשיעור צליה): ואין זה שיעור מסוים (ובהערות מביא לשון האור זרוע דכונת הג' כמה זמן שצריך לההיא חתיכה לצלי צריך גמי למליחה וטעמיה מדאמר מליח הרי הוא כרותח). והגאונים כתבו שיעור מיל. וכ"כ המ"מ בפ"ו ממא"ס שזה הוא שיעור מיל.

ובשבלי הלקט ח"ב כח"י בסגולה דף 25: שיעור שהייתו במלח קודם שידחנו בעינין כשיעור שהיה יכול להצלות. כך פירש רב יהודאי גאון ז"ל והטעם משום דחוינין דאינו ממחר לפלוט הדם ואם לא שהיה אסור, והעיקר שיעור שהייתו רק שלא יקדים למהר לבשלה. נראה שחסר כאן, שבא לבאר מה שאמרו שיעור למליחה הרי ההלכה שלצלי לא בעי מליחה כלל א"כ אפילו לא שהיה שיעור הג"ל ג"כ יכול לצלות אותו אלא שאסור לבשלו אם מלחו ושהה פחות משיעור הג"ל.

ובעיקר שיעור צליה מבואר בגמ' ע"ז לה. לענין צלי שיעור מאכל בן דרוסאי פרש"י לסטים היה ואוכל כל דבר המבושל (כלומר צלוי) קצת. והרמב"ם בה"ל מאכלות אסורות פ"ב ה"ז וכבר נהגו כל ישראל להבהב (לכבד) על העור ואח"כ מבשלין אותה כ"י וכ"כ שם בהלכה ה' ובהלכות מבואר הלשון: דטוי לה מעיקרא. ותמוה למה השתמש הרמב"ם כאן בביטוי "הבהוב" שבגמ' ביצה לו. מבואר מולקין את הראש ומהבהבין אותו באור, ושמשמעו חרוך באש צלוייה מועטת ולמה לא כתב לצלותה כמ"ש הגאונים. וי"ל שהרמב"ם השמיענו בביטוי זה הלכה חשובה. הנה בענין שיעור מליחה כ' הרמב"ם בה"י ומניחו במלחו כדי הילוך מיל. ובמ"מ הביא מה"ג ושיעור מליחה כשיעור צליה. ומביא משם הגאונים ששיעור צליה ג"כ הילוך מיל. אמנם הרמב"ם לא

כאש עיי"ש בהערות. וזהו שאיבעי הירושלמי לריה"ג כו'. עוד י"ל שהירושלמי שם פ"ז ה"ב מביא דרשת המכילתא צלי אש ולא צלי שפוד, לא צלי קדירה לא צלי אסכלה לא צלי מתכת ולא צלי כל דבר, ולא הזכיר צלי תנור, ובמכילתא בכת"י יש גרסאות ולא צלי חרסו של תנור, וכ"ה בלקח טוב ובמכדרשביי; ולא צלי שפוד ולא צלי אסכלה ולא צלי דבר אחר, ובילק"ש ולא צלי תנור של חרס.

ולפ"ז אולי י"ל שהירושלמי סובר שהתנור שהיו בו גחלים ונתקבץ בתוכו חום התנור של הגחלים שפיר מקרי צלי אש, ולכן איבעי ליה לריה"ג, וסובר שלר"ע מותר (לפי' הפנ"מ). ורק נגע בחרסו של תנור זה מקרי צלי ע"י דבר אחר, וילה"ר לזה מדברי הכס"מ והמר"ב כתב לקמן אות כ, ומדברי החקרי לב לקמן אות כה.

יט. ובדרך זו נראה לי לתרץ דברי רבינו בחיי בפ' בא התמזהים לכאורה מאד. וז"ל: צלי אש ומצות, דרך צליה הוא בין בשפוד בין על גחלים בין בתנור המחומם ביותר וכיוצא באלו היה מותר, אבל צלי מים שקורין חשט"א אסור, וזהו שכתב ובשל מבושל במים (נראה כוונתו שנותן קדרה שיש בה בשר לתוך מים חמים ואין המים מתערבים עם הבשר) וכל שכן אם בשלו במים עצמן שהוא אסור. והנה התורה אסרה לאכלו נא או מבושל במים כי אם צלי אש, ר"ל צלי על גבי האש או בשפוד או בגחלים או בתנור חם ולהוציא כלי כלומר לשומו בכלי ולצלותו בו אסור. והנה מה שכתב שמותר בתנור המחומם ביותר תמזה שזה נגד גמ' מפורשת הנ"ל תנור שגרפו וכן המכילתא ולא צלי תנור. ולפמ"ש י"ל שגרסתו היתה כגירסת המכדרשביי וירושלמי הנ"ל שלא הזכירו כלל צלי תנור. וס"ל שצלי תנור עצמו שנתחמם ע"י הגחלים אפילו הוציאו הגחלים שפיר מקרי צלי אש וכשיטת הירושלמי הנ"ל. עוד י"ל שכוונת רב"ח: בתנור המחומם שתלאו באויר התנור ולפ"ש שובגמ' מיירי בנתנו ע"ג תנור י"ל שפיר שבכה"ג לא נאסר בק"פ. אמנם מסוף לשונו שכ' או בתנור חם ולהוציא כלי כו' ולא אמר שעל גוף התנור אסור ולא רק בכלי, מוכח מזה שיטתו שגם על קרקע התנור מותר.

ועפ"ד רב"ח יש לפרש לשון הרמב"ם צלתו כו' או חמי טבריה חרי זה אסור. וראה מ"ש בתר"ש חיי"א במילואים סי' צ"ג מדברי האגלי טל שתמה למה שינה מלשון הש"ס בישלו בחמי טבריה עיי"ש ולפ"ד רב"ח חרי מפורש כן שיש צלי מים בכה"ג. וכמ"ש האגלי טל שם. ולפ"ז י"ל שלשיטת רש"י גם ר' יוחנן בבבלי לא היתה לו הגירסא במכילתא ולא צלי תנור, ולכן דרש לו לאסור צדי תנור מקרא מיוחד צלי אש צלי אש שתי פעמים. אולם לשיטת הרמב"ם והמאירי שפיר י"ל כגירסת המכילתא ולא צלי תנור. ור"י בא לאסור תלה באויר התנור ולדבריהם י"ל שגם הירושלמי מיירי כן וממילא שאין קושיא מהמכילתא.

אופן ד'. צלה באויר התנור. כבר נתבאר לעיל באופן ג' שהרמב"ם והמאירי מפרשים גמ' פסחים שבכה"ג ג"כ לא מקרי צלי אש לענין ק"פ ולפירש"י אין ראיה מגמ'. ואולי בכה"ג לא מקרי צלי מחמת דבר אחר. ובירור שלמי איבעי ולפנ"מ לר"ע פשיטא ליה שמותר. כ. ד' אופנים האחרונים מבוארים בדין אסכלה. ורש"י פסחים עה. מבאר שאפילו באסכלה מנוקבת שיש חלל גדול בין בריח לבריח, והטלה נצלה באויר שבין שני הבריחים שאין בשרו נוגע בברזל, באופן כזה מותר. ומבואר שאם אינה מנוקבת, כלומר שאין האש רואה את הבשר, אסור אפילו אינו נוגע באסכלה רק תולה באויר, ולפ"ז נמצא שבאופן ה' ו' ז' אסור גבי קרבן פסח רק באופן ח' מותר. כן הוא לשיטת רש"י וראב"ד. אמנם אין כן שיטת הרמב"ם בפ"ח מהל' קרבן פסח. וז"ל: אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכות שנאמר צלי אש ולא צלי דבר אחר לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור יולין עליו, והראב"ד משיג והוא שלא יגע בכלי, שהרי אמרו נגע בחרסו של תנור יקלוף את מקומו, והכס"מ בחד אופן מתרץ שחרסו של תנור שאני שאין האור שולט בו כמו ששולט באסכלה שהיא של ברזל. וכן פי' במרכבת המשנה מכיון שאור האש שולט במקום שנוגע בכלי ושאני נגע בחרסו של תנור שאין האור שולט במקום מגעו. עיי"ש בכס"מ: נלמד מזה שיתבאר לקמן שאם נגע בחרסו

מקרי תולדת אש. ומוכרח שתולדת אש הוי בזמן שאין כאן עכשיו אש כלל. ולר"ג י"ל שמותר גם בתנור גרוף כמו שנתבאר לעיל בדברי רבי"ח.

כב. ועפ"ד הירושלמי אלו נראה לי לבאר דברי רבינו חננאל בפסחים עה. וז"ל: אין צולין את הפסח על האסכלה ואם היתה אסכלה מנוקבת מותר, ומבעי לן אליבא דמאן דאסר לצלות את הפסח על האסכלה (מפרש הלשון למאן דאסר לא כרש"י ולא כמאירי הנ"ל) דסבר כיון שאין האש בעצמה סובבת אותו אין צלי אש. תנור שהסיקו בקליפי ערלה שהן איסורי הנאה וגרפו ואפה בו את הפת לדברי האומר [צ"ל האוסר] צליית הפסח באסכלה מהו א"ל כו' הפת מותרת כו'. ודברי הר"ח לכאן תמוהים מ"ש אליבא דמאן דאסר לצלות כו' וכי איכא מאן דמתיר לצלות באסכלה שאינה מנוקבת וכן העיר בזה ר"י שטערן בהערות לר"ח. ונדחק לתרץ ע"פ הירושלמי ה"ב שר"ג ס"ל צלי אש רק בפסח מצרים. ולפמ"ש יש לומר כאידך תירוצא בירושלמי שם ע"פ גי' מלאכת שלמה, מובא בתר"ש פ"ב—ריד. *) שר"ג עב"ד תולדות אש כאש. ומכיון שבירושלמי לא הביא כלל אוקימתא של הבבלי שמייירי באסכלא מנוקבת א"כ ברור שלר"ג מותר אפילו אינה מנוקבת ונראה שלזה כוון הר"ח.

כג. ושם בירושלמי פ"ז ה"א יש איבעי צליו לפסח בהבל של קדירה כו' לא כן תני צלי אש לא צלי קדרה שנו ליה בנוגע בגופה של קדרה. וצריך ביאור הרי הצולה בהבל של קדירה דומה לאסכלה שאינה מנוקבת, ולשיטת רש"י והראב"ד שההיתר לצלות באסכלה מנוקבת מייירי ג"כ רק בתולה באויר אסכלה א"כ הרי זה תלוי בפלוגתא של רבנן ור"ג. שלרבנן כמו שאסור באויר אסכלה שאינה מנוקבת כן אסור בהבל קדרה ולר"ג שרי א"כ מה איבעי ליה, ומוכרח מזה כשיטת הרמב"ם שהצליה באסכלה מידי בנוגע בברזל של אסכלה וכשהיא מנוקבת מותר ואינה מנוקבת אסור, ולכן איבעי ל"י בצולה בהבל של קדרה. כן י"ל שמכאן

של תנור יקלוק את מקומו ולא מפליג בין שהתנור של אבן בין שהוא של מתכת. ותימה שלא העיר שמפורש דבר זה בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב: צלי אש ולא צלי שפוד כו' לא צלי מתכת, ולא רק מדיוקא דמתניתא. ובספר דבר בעתו על פסחים נסתפק אם למסקנא דגמ' עה. גחלת של מתכת מקרי אש לענין שמותר לצלות עליו ק"פ. אמנם במאירי כאן מפורש: אבל אם ליבן מתכת וצלהו עליו אינו צלי אש. ומבואר להדיא שעל גחלת של מתכת לא מקרי צלי אש. וכפשטות הדרש שבירושלמי לא צלי מתכת, שבכל אופן שהוא אפילו נעשה גחלת ג"כ לא מקרי צלי אש לענין ק"פ. (וראה אבני נזר אריח ח"ב סי' רכ"ט ור"ל ט).

ומבואר שלתי' הראשון בכס"מ להרמב"ם מותר באסכלה באופן ז' אפילו כשהבשר נוגע באסכלה. ולתי' השני בכל אופן שנוגע אסור. ולשיטת הירושלמי לר"ג מותר אפילו באסכלה שאינה מנוקבת משום שתולדת האש כאש ומותר אפילו באופן ה' ואופן ו'. (ומבואר במשנה זבחים צו. שהיו צולין קדשים על אסכלא ומדלא מחלק כלל בין נקובה או לא (ראה ת"י) מוכח דמשום איסור דם מותר אפילו אינה מנוקבת).

כא. ויש להביא ראיה להתי' הראשון שבכס"מ, מהא דמבואר בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב שהאיסור לצלות באסכלא שאינה מנוקבת משום שתולדות אש אינו כאש (לפי גירסת המלאכת שלמה שם) ותולדת אש הרי מקרי דבר שנתחמם על ידי אש וכ"כ רש"י בפסחים עה. ד"ה אאש קפיד רחמנא וחום התנור תולדת אש, כלומר בתנור שגרפו. א"כ באסכלא מנוקבת ששולט בה האור הרי אינה בכלל תולדת אש כלל אלא אש ממש ולכן סובר הרמב"ם שאפילו בשר הפסח נוגע באסכלא לא אכפת לן ומותר. ולשיטת רש"י צ"ל שס"ל שאותו קטע בשר שנוגע בברזל הוי נצלה גם על ידי דבר אחר.

עוד י"ל שלשיטת הירושלמי שר"ג מתיר אסכלא שאינה מנוקבת, יתיר אפילו אין האש תחתיו, שהרי תולדת אש מקרי בכה"ג שאין כאן אש כלום, כמבואר בירושלמי יומא פ"ג ה"ה עששית של ברזל היו מרתיחין אותה מערב ית"כ ומטילין אותה לתוך הצונן שזה

(*) מובא בירושלמי כפשוטו כאן, וכמבוא למשנה לר"ג אמשטיין דף 599 מגי' כן מעצמו ולא מביא שקדמו המלאכת שלמה כן לא הביא דברי הר"ח כאן.

ע"ג תנור גרוף דשמא אחר שנפלט חדם חור
הבשר וכולע, ושוב כתב שמגמ' פסחים ע"ה
תנור שהסיקו וגרפו ללישנא אחרינא מוכח
דאפילו גרפו גמי צלי אש, מוכח דתום לבד
שורף וה"ה דשורף דם, ומביא שכן מצא להרב
עוריה יהושע בשם חכם אחד בדור, ובחקרי
לב יר"ד סי' ל"ו מביא דבריו והקשה עליו,
הרי ללישנא קמא בפסחים מוכח דאסור, ואע"ג
דבכ"מ פוסקים כלישנא בתרא מ"מ שם פליגי
אי קי"ל כתירוצא קמא (*), ושוב מביא מתשובת
דבר משה שעמד בזה ולדעתו שגם ללישנא
קמא בפסחים במקום דלא כתיב אש כגון לענין
צליית בשר בתנור במקום שישרף הדם צלי
קרינן ושרי, ומביא ראיה שיותר דשפוד של
מתכת ממעטינן דצלי אש כתיב ולא צלי מחמת
דבר אחר, אבל תנור גרוף הוי חשבינן צלי
אש גמור ולא צלי מחמת דבר אחר, וצריך
למעט משום דכתיב שתי פעמים צלי אש,
ובעל חקרי לב דחה אותו מדברי הירושלמי
שהביאו התוס' שמוכח שתנור גרוף מקרי צלי
מחמת דבר אחר [אין לטעות בפי' התוס'
שכתבו: חום התנור כמו כן מבשלו, שהכוונה
שזה נקרא בישול ולכן אסור כמ"ש ח"א, שברור
בלי ספק שכוונתם כמו שהבין החקרי לב שבאו
לאסור משום צלי ע"י דבר אחר, וכן מוסרח
בירושלמי ופי' המלה מבשלו כלומר צלו,
ודבר ידוע הוא שחז"ל וראשונים השתמשו
בהמלה בישול במובן צלי, כמבואר בנדרים
מט, באתרא דר"י אפילו צלי קרי מבושל ומביא
מויבשלו את הפסח, וראה זכחים צה; אבישול
והמובן צלי, עי' ברש"י חולין קט; דצלי
גמי קרי בישול דכתיב ויבשלו את הפסח, וכן
שם ברש"י ד"ה והא, וברש"י פסחים עד; ד"ה
לאחר בישולו קס"ד לאחר בישולו צלי קאמר
דצלי גמי קרי בישול וי"א דאף למסקנא כן,
וכן בתוס' חולין צו ד"ה אבל; דקמ"ל דלא
נאמר נתבשל דמתניתין היינו נצלה, דאשכחן
דקרייה לצליה בישול, ובגמ' ע"ז לח, הניח
בשר ע"ג גחלים כו' הוה בשול כו' בכל

(*) יש להעיר שבשני כתבי היד ממס' פסחים
שבידי הגי' בגמ' פסחים במקום שנדפס לפנינו: אביע,
הגי' איכא דאמרי, וראה תוס' ביצה יג, ד"ה איכא
דאמרי, ויבין שמועה כלל רפיה סברת רי"ץ גיאת
ז"ל שהביא הרא"ש דבכל איכא דאמרי תפוס כותיה.

ראיה לפירש"י בגמ' שגרף את התנור מיירי
בצולה על קרקע התנור, ולא כפי' הרמב"ם
בתולה בתנור, שהרי בירושלמי שם ר' אימי
בעי גרף את התנור וצלו בו כו', וא"ג שהפי'
בירושלמי הוא כפי' הרמב"ם בגמ' שמיירי
בתלה וצלה א"כ הרי זה דומה לצולה בהבל
של קדירה, ובירושלמי מבואר שזה שני ענינים
ומוכח שהפירוש מרש"י שכאן מיירי בצולה
בקרקע התנור, וי"ל להרמב"ם שתנור שגרף
עדיף משום שחום התנור הוא גדול יותר
מהבל הקדירה.

כד, והנה בכל האופנים שהתירו לצלות
קרנן פסח נראה לכאורה שגם לחולין מותר
בכה"ג אלא שיש כמה אופני צליה שגבי קרבן
פסח אסרו משום שלמדו מיעוט מיוחד מקרא
צלי אש ולא צלי דבר אחר או מיעוט מקרא
צלי אש צלי אש שתי פעמים, אבל גבי חולין
מקרי שפיר צליה, [אמנם מצינו שני אופנים
שהתירו בצליית קרבן פסח ולא התירו בצליית
חולין, בתוס' פסחים ע"ד ד"ה כבולעו, שהתירו
בק"פ לצלות כולו עם בני מעיו בתוכו אע"פ
שיש שם גם הכבד ובחולין אסור לכתחלה גבי
פסח לא רצו להחמיר ולמ"ד שאסור מדרבנן
בפסח לא החמירו, והמאירי תירץ: שבני חבורה
זריזים הם ומסירין את הכבד תיכף שגמרה
פליטת בשר, או שמא פי קנה היה חוץ לטלה
והבל נפלט דרך שם, כן מבואר ברמב"ם פ"י
מהק"פ הי"א שצולה את הק"פ עם גיד הנשה
ועם שמנו והראב"ד חולק עליו עיי"ש], אולם
יש לבאר אופני צליה שאסרו גבי קרבן פסח
אם מותרים בצליית בשר חולין משום איסור
דם, כגון אופן ג' וד' הנ"ל, תנור שהסיקו
וגרפו שאסור לצלות ק"פ על קרקע התנור
ולחרמב"ם והמאירי אפילו בתולה באויר התנור
ג"כ אסור, איך הדין לענין צליית בשר חולין
בתנור גרוף משום איסור דם.

כה, מפורש ההיתר ברמב"ן במלחמות
ביצה כב, ומ"ש מבשרא אגומרי כו' והמובחר
שבצלי אינו על הגחלים ממש אלא קרוב
להם שלא על גבי גחלת או בתנור גרוף, וכן
במאירי שבת קלב, שהצלי מובחר שבמאכלים
כו' ואם תאמר בתנור גרוף כו', ומבואר בארי'
כות ענין זה בכנסת הגדולה בהגהת ב"י יר"ד
סי' ע"ו סקכ"ה: מתחלה רצה לאסור לצלות

לדחוק וללמוד דין תולה בשר בתנור מדין אסכלה אחרי שהדבר מפורש גבי תנור שגרפו. כח. מה שמסתפק שם הצליח שאין ראייה להתיר אסכלה בצליית בשר חולין משום שי"ל שגבי פסח מיירי שכבר מלחו להוציא דמו וכמ"ש התוס' עד. מובא לעיל. [ומה שנשאר בצ"ע אם בכלל מותר למלח את הק"פ קודם צליה ולא הוי בכלל צלי מחמת ד"א, ראה בר"ן סוף מס' ע"ז שמולח יש בו משום מבשל בשבת ותמהו עליו מגמ' פסחים מא. דתולדות אש בעינן וכ"כ היראים במלאכת מעבד. והשעה"מ פ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"ד מפרש שכוונת הר"ן לאיסור דרבנן. ובחוות דעת יר"ד סי' צ"א סק"ז העיר מגמ' מנחות כא. וחכמים מו. אברים שצלאן אין בהם משום ריח גיחוח עיי"ש. ובהגהות אמרי ברוך על החריד ולעיל אות ג'].

והנה לכאורה יש להביא ראייה לתירוצו הראשון של הצליח שהיתר אסכלה י"ל דמיירי בנמלח מקודם, מהמבואר בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב: צלי אש ולא צלי שפור לא צלי קדרה לא צלי אסכלה ולא צלי מתכת ולא צלי כל דבר (ומפרשי הירושלמי לא פי' כלום). והנה צלי קדרה בעכצ"ל שמיירי שנמלח מקודם דאל"ה אסור משום דם ואותו דבר י"ל גם מה שמיעטו ולא צלי אסכלה שאינה מנוקבת מיירי שכבר נמלח ואסור משום שאינו צלי אש. וכן מבואר בגמ' פסחים מ"א איכא ביניהו צלי קדר ופרש"י והר"ח שלרבנן מותר והתוס' כתבו דע"כ הוי צלי מחמת ד"א ולכ"ע פסול הוי ופליגי אי לוקה. וצ"ל שמיירי ג"כ בנמלח מקודם. (ובהגהות מראה כהן מפרש שלרש"י מיירי בצלאו מקודם לפ"ד הצליח שאסור למלח משום מליח כרותח וז"ל).

כט. כן יש להביא תאי' שצלי קדר מיירי אחר שנמלח כראוי או אפילו נצלה מקודם מלשון הגמ' מגלה זו ובישולא בתרייתא הו קרו ליה צלי קדר. הרי מפורש כן שצלי קדר קרוי אפילו בשלו אותו מקודם. אמנם אליבא דאמת קשה לפרש סתם לשון הברייתא: ולא צלי קדר דמיירי שמלחו. וכן הא דאסכלא כמו שפירש הצליח (ותנור שגרפו לפרש"י שצלה על קרקע תתנור, לשיטת הצליח יש לדחוק שמיירי שהוא קצת במדרון שאין חשש שחזור

הסוגיא קורא לצליה בישול. וכן שם ברש"י ד"ה בן דרוסאי דבר המבושל קצת והכוונה לצלי. וכן ברמב"ם שבת פ"ט גתבשל כו' והכוונה נצלה. וראה לקמן מלשון הבה"ג חולין: גחלת לא מבשל. והכוונה לצליה. [וגדחק לפרש שגם מה שמיעטו בגמ' צלי אש ולא מחמת דבר אחר הוא משום דכתיב ב' פעמים צלי אש. והאריך בזה וכתב: והרי לגבי דם הותר בצלי דגחלים מכ"ש בצלי דחום תנור גרוף לכ"ע ואפילו לתירוצא קמא. וראיה דלא מצינו שום פוסק דאסור לצלות ע"ג גחלים עוממות והרי לגבי עוממות חום תנור עדיף טפי וחשוב צלי גמור. ואחרי אריכות דברים אם יש לחשוש שהבשר חוזר ובולע מהדם שפלט ונאסר הבשר או לא מסיק להיתר וסומך על ראית כנה"ג מגמ' פסחים הנ"ל. ודברי כנה"ג מובאים בספרי האחרונים. ותימה שלא הביאו מדברי הרמב"ן במלחמות הנ"ל שמתיר לצלות בתנור גרוף. כן לא הביאו מפ"י של הרמב"ם שלפי דבריו לא מיירי כלל מצלי' ע"ג קרקע התנור.

כו. ולפמש"ל בביאור שיטת הרמב"ם והמאירי שהצליה בתנור גרוף בגמ' מיירי לענין תולדות בתנור ולצלות ולא על קרקע התנור, נראה ברור שלענין צליית בשר חולין מותר בכה"ג, משום שחום התנור לבד שורף הדם וכלשון רש"י: אאש קפיד רחמנא, וחום התנור תולדת אש הוא ואם תתן בו בגד נשרף ונעשה פחם ואש. ובכה"ג לא שייך החשש דשמא אחר שנפלט הדם חוזר הבשר ובולע שמטעם זה יש שהחמירו לאסורו לצלות בתנור גרוף אבל באופן שהבשר תלוי בתנור והדם זב למטה שוב אזל חשש זה. והצליח בסוגיא כאן כותב שדעתו להחמיר לצלות בתנור גרוף משום שהדם חוזר ונבלע. ושוב מביא ראייה מדין אסכלה שאינה מנוקבת ואין הבשר נוגע באס" כלה שמותר לצלות עליה חולין שיש ללמוד מזה קולא אחת: שגם בדבר שהוחם באור טבעו להוציא הדם וא"כ אם הסיק התנור וגרף כל הגחלים ותלה באויר התנור בשר לצלות באופן שהבשר למטה אינו נוגע בחרסו של תנור שפיר מקרי צלי ואין בו איסור מחמת דם כמו שמותר בשר על שפוד שעל האש. וצ"ע שלא הביאו פ"י הרמב"ם בגמ' שכל עיקר דין של תנור גרוף מיירי בכה"ג ולמה לי

הרי כ"ב התוס' סנהדרין דף ד; ד"ה זרך
דשני ק"פ דרבי הכתוב ובשל מבושל לצלי
קדר אבל בלא"ה צלי קדר צלי חשוב ולא
בישול, ושוב דחה, דמדמינן צלי למליחה בג'
דברים, דם משריק שריק, אידי דטרוד למפלט
לא בלע וכבולעו כך פולטו וכמו במליחה בכלי
שא"מ אסור כן בצלי קדר אף דיש לומר דכה
האש בצלי קדר אלים ממליחה ושואב הדם
אף שמונח בציר דהא ודאי צריכה רבה ומנ"ל
לדון כן להקל בלא ראייה, ולפמ"ש"ל גם היד
אפרים סובר כן ויש ראייה לזה מלשון הירו'
שלמי, וכן יש להוכיח מפשטות לשון הרמב"ם
שכתב אין צולין את הפסח על כלי אבן אי
כלי מתכת שנאמר צלי אש כו' וקשה תיפוק
ליה שאסור משום דם ומוכרח מזה שצלי קדר
בכה"ג שנתלבן אין בו משום איסור דם. (וראה
יחזקאל ד, ג. קח לך מחבת ברזל, ובאע"ז
מחבת אין לו ענין קבול, וי"מ מובא בתוספת
הערוך ע' טפקא מחבת רותחת שצילין ואופין
עליה).

לא. ונ"ל להביא ראי' לעיקר יסוד דברי
היד אפרים וחקרי לב, מהא דמצינו בטור
א"ח סי' תס"א מביא הדין המבואר בהלכות
גדולות (אספמ"א דף קמא). והיכא דבעי
לטגן העיסה במחבת בשמן מותר, והיכי
עביד מרתח המחבת תחלה באש שיזלבן
בשלהבת יפה ואח"כ נותן בה העיסה ומטגנה
בשמן ומותר לפי שאין פנאי להחמיץ, אבל
נתן העיסה תחלה ואח"כ הרתיח המחבת
אסור, והרמב"ם בפ"ה מהל' חמץ אסור, והמ"מ
מבאר כיון שהבצק נילוש במים אפילו במי
פירות כו' שעם תערובות המים מחמיצים,
ולפ"ז שפיר י"ל שלשיטה זו צלי קדר בכה"ג
שהרתיח המחבת תחלה מותר משום שהאש
שורף קמא קמא כמו מים ומי פירות, ולתאוס'
רים גבי מצה אוסרין גם גבי דם, ויש למצוא
דמיון בין דין הכשר צליית בשר להוציא מידי
דמו לאפיית מצה להוציא מחשש חימוץ, כלומר
אם זה מקרי אש גמור לענין אפיה שהעיסה
לא תחמיץ בוודאי מקרי אש גם לענין צליה,
וראה פסחים ל, ובראשונים, ומביאר בגמ'
פסחים לו, יוצאין במצה הינא והר"ח גורס
במצה נא, וברש"י הינא אינה אפיה כל צרכה
לשון אל תאכלו ממנו נא, וכבר נחבאר לעיל

ובולע את הדם) שהרי לירושלמי ור"ג מותר
באסכלא שאינה מנוקבת כמבואר במשנה צא
וצלה לנו את הפסח על האסכלא ולא הזכיר
ממליחה, ונראה לי שמדברי הירושלמי אלו
ראיה גדולה למה שהאריך מאד ביד אפרים
סי' ע"ו בענין היתר צלי בתנור גרוף וז"ל:
יש ללמוד מזה דאם לקח מחבת וליבן אותה
הרבה עד שראוי לצלות עליה היה מותר לתת
בתוכה בשר לצלות כיון שמכל צד חום האש
שולט בה שהרי המחבת עצמה חום האש בה
ונוחה לשאוב את הדם כו' כשהכלי מלובן
והרי הוא כגחלי אש בוערות והוא גופו שואב
הדם לתוכו פשיטא שאין מקום לומר שיש
עליו תורת בישול רק תורת צלי כו' עייש"ה,
ולפ"ז יש לומר שגם הירושלמי ולא צלי קדר
מיירי בכה"ג שליבן את הקדרה ובקדרה רחבה
ומקרי שפיר צלי, ואפילו נאמר שבמקום אחר
אסרו כה"ג משום חשש דם י"ל שסד"א
שבקרובן פסח לא החמירו כמ"ש כע"ז התוס'
פסחים הג"ל, ועפ"ז אולי יש ליישב גם דברי
ר"ח ורש"י בפסחים מא, שכתבו צלי קדר
בק"פ שהוא שרי, ולא העירו כלום ממה
שכתבו התוס' שהרי מקרי נצלה ע"י דבר אחר,
וכן מאיסור דם, ולהג"ל י"ל עפמ"ש בספר
פתח הבית להגר"א מטיקטין פסחים עה; וצ"ל
לרבינא ג"כ באמת גחלת של מתכות הוי אש
ומועיל לענין פסח, והא דלא מהני שפוד של
מתכת היינו משום דגחלת שאני שהמתכת
נעשה כולו אש, אך צ"ע לשון הרמב"ם פ"ח
מה' ק"פ לא משמע כן וצריך עיון לדינא לענין
עכ"ל, ולעיל הבאתי מדברי המאירי שמקרי צלי
מחמת דבר אחר, וכן מבואר מפשטות לשון
הירושלמי: ולא צלי מתכת שבכל אופן הוי
בכלל צלי מחמת דבר אחר, אבל משום איסור
דם שפיר י"ל שאינו אסור בצלי קדר מלובנת
כמ"ש היד אפרים.

ל, וראיתי שגם בחקרי לב שם חוקר
ומפלפל לענין צלי קדר לפ"מ שבירר שצלי
ע"ג תנור גרוף מותר דכוליה תנור כלי ושרי
ה"נ יש לדון להתיר צלי על גבי כלי מתכת
חלק, שהניח על האש וכן אם הניח הבשר
במתכת בלי שום משקה מידי דהוי לצלי ע"ג
תנור גרוף דכוליה תנור כלי הוא ושרי, ומ"ש
בפסחים מ"א דלת"ק הוי צלי ולרבי הוי בישול

יש מפרשים בצלא ואח"כ בישלו על הא דמבואר במשנה אין מבשלין את הפסח במשקין מאי קמ"ל הרי בהדיא נאמר כי אם צלי אש וע"כ דמייירי בצלאו ואח"כ בישלו. אמנם צריך ביאור מה היתה השאלה שהרי דבר פשוט הוא אם נצלה מקודם שלא איכפת אח"כ איך מבשלים את זה. וכנראה שסברו כשיטת הרמב"ם פ"ו ממא"ס שגם אחרי מליחה צריך לתת ברותחין וכשיטת הרא"ה שנתבארה לעיל, וסברו שכן גם אחר צליה ולכן שאלו אם צריך לכסות הכל במים או לא. וכן מוכח מהתשובה שם סי' ק"ב מובאת בס' הפרדס לרש"י סימן רל"ד, הוצאת ע' דף קסז. ומאן דמבשיל בשר בקדרה כיון דהידיחו ומלחו והדיחו שרי ליה אפילו על מ"א קרירי ושפיר דאמי, כי בעינן רותחין לחולטן הני מילי היכא דשדי ליה בלא מילתא דחליט ליה עמודא ברותחין, וכיון דלאו כל אינש ידע למיקם על שיעורא דחליטה תקינו רבנן הדחה ומליחה והדחה וכיון דעביד הכי טוב לא צריך לרותחין אלא שדי ליה במ"א קרירי ושפיר דאמי. ולעיל הבאתי דברי הרשב"א שדחה שיטת הרא"ה וז"ל: וכן עוף שאנו מבשלים במחבת שאין המים חופים אותו וא"א למים לחלוט אותו. הרי מבואר כן שכדי שהמים יחליטו את הבשר צריך להיות כל הבשר מכוסה במים. ובעיקר פי' תשה"ג הנ"ל, מרש"י פסחים מא. צלי קדר שמבש" לין אותו בקדירה בלא מים ובלא שום משקה אלא מים הנפלטין משמנו, מוכח שלא פי' כן לשון צלי קדר כמ"ש הגאונים.

לג. וביד אפרים שם מביא ראייה להיתר צליה בתנור גרוף מתוס' פסחים עד: ד"ה טפל ועוד דבפשטידא לא אמרינן כבולעו כך פולטו דחזינן דלא פלטי שמקום מושבם יבש בתנור. ובמשבצות סי' ע"ח סק"ב פשטידא הוא כו' ונותנים בתוך התנור גרוף כו' משמע להדיא דאי הוה אמרינן כבולעו כך פולטו הרי שרי אף שפשיטא שאין צליית פשטידא בשפוד או ע"ג גחלים רק מושיבים אותה בתנור החם ואם כן אם תפלוט ותכנוס שם הדם אין איסור דכיון דמקום מושבם הוא יבש בתנור אין איסור שכח האש הוא שואב הדם, ולכן כתבו דכיון דמקום מושבם יבש בתנור הא חזינן דלא פלטו מידי. וכו' והוא הוכחה גמורה לפענ"ד עכ"ל.

שנא גבי צלי הוא כשיעור מאב"ד ומתכשר כן הדין גבי עיסה אם הוא בכלל נא כבר יוצאין בה והוי בכלל מצה. ושם לטו: שחלוט שחלוט ברותחין לא בא לידי חימוץ כמו האפוי. כמו שאמרו בתולין קי"א גבי בשר, חלטי ליה ברותחין שיוצא מידי איסור דם בלי מליחה. והגאונים אסרו חליטה משום שלא ידעו היכא איתה החליטה המותרת שלא יבוא לידי חימוץ. וכמו כן אסרו לתיתה, ואותו הדבר ממש אסור הגאונים חליטה ברותחין, משום חשש איסור דם. ונראה מתשובת הגאונים ריצ"ג ח"ב צ"א שחליטה בקמח נאסרה מתחלת זמן הגאונים ואולי גם מרבנן סבוראי שכתוב שם: אלא מיהו כולו רבנן קמאי מכמה וכמה דורות קא אמרי האי חליטה לא ידעינן. אבל חליטה גבי בשר הגאונים הקדמונים התירוה ורק מזמנו של רב נטרונאי גאון נראה שאסרוה. (וכן שיעור חימוץ של עיסה שאין מתעסקין שנעשית חמץ היא זמן שיעור מיל כמו שיעור צלי' ומליחה) וראה בחיי ש"ע אורח סי' תס"א שלומד היתר אפי' עיסה בתנור בנייר מדין צליית בשר בתנור בנייר.

לב. והנה המחברים הנ"ל לא מצאו מפורש בשום מקום בטור וש"ע להדיא דין איסור צלי קדר ומחבת. אמנם הדבר מבואר בספר הפרדס לרש"י סימן רל"ד והוא גורס כן בתשובה המפורסמת לר' נטרונאי גאון דוכתא דלא שכיח מילחא אסור לבשל מיכלהון ואי נמי צלי קדר.

ומצאתי בתשובת הגאונים אסף (ירו' שלים תרפ"ט) תשובה המבארת את הענין של צלי קדר וז"ל: וששאלתם האי צלי קדר בעי כסויי ליה מ"א או דילמא אע"ג דלא מיכסיא ליה מ"א שפיר דמי. צלי קדר כך מנהגו מדביקין אותו בתנור עד שיכלו כל מראי אדמ"י מות שבו ונותנו בקדירה ונותן תבלין ופלפלן ומבשלין וכיון דאין מעלין אותו מן התנור עד שיכלו כל מראי אדמ"ימות שבו מה לי לא כסהו במים מה לי אם מכסין אותו במים הלכך שפיר דאמי ע"כ. מבואר מדבריו שצלי קדר הוא בכלל צלאו ואח"כ בישלו, ולעיקר פי' זה כוון בעל מראה כהן כפי' גמ' דפסחים מא. הנ"ל וכע"ז כותב המאירי במקומו בשם

לה. עוד מביא שם ביד אפרים ראייה להתיירא מהמבואר במשנה ביצה פ"ד ואין מלבנין את הרעפים לצלות בהן. (בפי' הר"ח לצלות עליהן בשר ובפיהמ"ש רעפים לבנים שרופים בכבשן אבל האבנים והרעפים הישנים מותר ללבנן ולבשל ולצלות עליהן) ומפורש שמוותר לצלות ע"ג תנור גרוף כמו על הרעפים. ודוחק לומר שמיידי לצלות בשר שכבר הוכשר ע"י מליחה שסתם צליה בש"ס לא מולחין כלל כדמשמע בתוס', ודוחק לומר שהיו מניחין אותם בשעת צליה דרך מדרון שיזוב הדם. והנה יפה כוון בראיה זו ותימה גדולה עליו ועל כל האחרונים שהאריכו הרבה בספריהם בשאלה זו ציינם הדרכי תשובה יו"ד סי' ע"ו ס"ג יש מחמירים ויש מקילים, שלא ראו שמפורש דבר זה בספרי הגאונים. בגמ' חולין צג: רישא דכיבשא אותביה אבית השחיטה דייב דמא ושרי אצדדין מיקפא קפי ואסור. ובתוס' ד"ה רישא מביאים לשון הבה"ג שהמח אסור באכילה והראש מותר. ולפנינו בהלכות גדולות הלכות דם (ד"ו דף קלד. דפוס ברלין 559) המשך המאמר. והיכא דמסחים [ט"ס ובבה"ג אספמיא הגי': דמחים] חספא ומטוי עליה מוקרא [המת] שפיר דמי. ומובא בטור יו"ד סי' ע"א: וכן כתב בהלכות גדולות שאין לאוכלו (המוח) אלא צלי. נראה שפירש כן לשון הבה"ג. ומבואר להדיא שאם מחמם חספא מותר לצלות עליה וכיון שאינו מחלק כלל אם מנור קבת או מונחת במדרון משמע שבכל אופן מותר משום שהחום שורף. ודין זה מבואר עוד להדיא שם לענין אחר וז"ל הבה"ג ומשרא [בבה"ג אספמיא ומשרא ומתאים יותר להענין] ארדי [הוא כמהין ופטריות ראה ע"ז לח. וברש"י] רטיבי, ובשרא בהדי הדדי וטווי על טפקא שפיר דמי, מאי טעמא אי לא דהואי טפקי [טפקא] גחלת לא מבשל, הלכך טפקא כי גומרי דמי, על גומרי מי לא שרי טווי בשרא וארדי בהדי הדדי, וכל שכן בשפודא דשפיך דאמי, מאי אמרת דקא דייב בישרא וקא בלע ארדא הא קי"ל כבולעו כך פולטו, עכ"ל. ומבואר שמתיר לצלות בשר ביחד עם כמהין על טפקא. והנה המלה טפקא פירשו הערוך ורש"י שבת קכח. שהיא רעפים לבנים [ובתש"ו] בת גאונים קדמונים מא. מפרש גמ' פסחים

ויש להעיר מהמבואר באר"ז סי' תס"ג אחרי שמביא שיטת התוס' ורש"י ביתר ביאור וז"ל: ועוד היכי שייך לומר בפשטידא כבולעו כך פולטו והא קא חזינן דאינו פולט אלא במקומו בתנור הוא יבש בלי לחלוחית שומן ושום דבר כו' ולפי' רבינו שלמה י"ל דאע"פ שאנו רואים מקום פשטידא בתנור שהוא יבש אעפ"כ י"ל שפולט ונבלע בתנור ונשרף ואינו ניכר ולהכי מקומו יבש. הרי מפורש להדיא כמ"ש היד אפרים. ובתשובת הגאונים בבעל העיטור ח"ב ב: ובתר דטפיל ליה מניחין בתנור לצלותו. ומדכתב סתמא משמע מדבריהם דאפילו בתנור גרוף שפיר דמי. וכן נראה מלשון רבינו חננאל פסחים שם והלכתא מליחא שריא כו' ודוקא צלו כעין הפסח בתנור אבל שליק לא. ומדכתב כעין הפסח וממעט רק שליק שהוא במים נראה שעל תנור גרוף שפיר דמי. וכן מבואר בהלכות גדולות מובא בכס"מ פ"ו ממאכלות אסורות הי"ז וכ"ה בריף בחולין פ' גיד הנשה: ודווקא צלי כעין הפסח שהוא צלי אבל לקדרה לא. אמנם בתשובת הגאונים אסף ח"ב דף 43: על מה שאמרו בגמ' שם והלכתא מולייתא שרי כו' מלאיתה אסורה לקדרה כו' אלא בצלי בשפוד או על הגחלים דשריא מלאיתה. נראה שס"ל שדווקא בשפוד או על הגחלים.

לד. עוד מביא ראייה מהא דמבואר ביריד סי' ס"ח שמוותר להטמין ברמץ שהוא אפר חם כו' ומשמע אפילו להניח העוף על גבי כירה ולכסותו סביב באפר חם שרי, ולא חיישינן לכינוס הדם כו' שמא יניחנה ע"ג הכירה בלא אפר תיתוח למטה שיוכל לשאוב הדם, אלא ע"כ דאין בזה חשש כלל כו', דודאי דוחק לומר דמיידי שיש רמץ גם למטה כו' דכל כה"ג הרי' להפוסקים לפרש שצריך להזהר שיהיה אפר למטה, ולא יניחנו ע"ג ויטמנו ברמץ, כענין הטמנת הקדרה שאסרו בשבת: ועוד שגם ברמץ חם פעמים הוא מושכב מהודק טובא ואין הדם זב אל תוכו כ"כ, רק מתכנס תחתיו ואפה"כ שרי, וגם בבשרא אגומרי כלום חלקנו אם הגחלת גדולה או קטנה ואם יצלה כבד על גחלת גדולה כשיעור כבד או יתר תהיה אסורה הא ליתא דאף ששואב ומתכנס אין חזר ונבלע כלל רק כלה והולך בחום האש וה"ה בחומו של תנור.

ומכאן ראייה שהרי על גבי גחלים יש מחלוקת בגמ' חולין צ"ג לחד מ"ד אסור על גומרא ממש משום דמצמת צמתי לה. ובכל זה כתוב בסוף. וראה מ"ש לעיל מתשובת הגאונים שכתוב כעין לשון זה ולפמ"ש י"ל גם דברי הגאונים כן.

עתה נחזור לעניננו ע"ד לצלות על ברוי-לער של גאז וחשמל. שהאש הוא למעלה מרוחק מן הבשר המונח על חוטי ברזל או על אסכלה מנוקבת והדם יורד למטה. יש ללמוד היתר מהמבואר בגמ' פסחים עה. לפי של הרמב"ם שתנור גרוף מיירי בתלה באויר. ולפי מ"ש בכנה"ג שמגמ' זו יש ללמוד שצלי' בחולין מותר כה"ג הרי מבואר שלצלית חולין מספיק החום של תנור לבד. וראה זכחים צ"ה ע"ב תלאו באויר תנור מהו כו' וברש"י אבל לא נבלע בו כלום. ובשטה מקובצת: מה שנפל מן הבשר בגחלים שיש בתנור הוא נופל ואינו נבלע כלל בתנור. ופירושו צ"ע שאם מיירי ביש גחלים בתנור א"כ למה דווקא תלאו אפילו צולה ע"ג גחלים עצמם ג"כ הוי רק בישול ולא בלוע שהרי הגחלים שורפים דם הנוטף מן הבשר. וכן הדין לענין איסור דם הצולה בתנור סמוך להאש אין חוששין שהתנור בולע כמ"ש האחרונים. וכן הדין להמתירין בתנור גרוף. א"כ שפיר יש מקום לפרש בתנור גרוף ותלאו וכפי' הרמב"ם בגמ' פסחים ה"ל ואכמ"ל. וכן בענין מולייתא מבואר שם ברש"י עד: ואפילו פומה לעיל כשהיא תלויה בתנור ואע"פ דעכשיו אין נקב לצאת הדם שרי כבולעו בשר החיצון כך פולטו וחום האור שואבו. מבואר ג"כ שעצם החום של האור הנמצא שואב את לחלוחית הדם ולא דווקא האש עצמו. א"כ במרוילער שיש בו אש וחום גדול בוודאי שחום האש שואב ושורף את הדם ומותר. וכמובן שזה רק באותם הכלים שאין שום חשש שהבשר יגע בהכלי שהדם נופל לתוכו כמו שנתבאר במאמרים הנ"ל שבהפרדס.

עה. אין צולין על אסכלא. אסכלאות. טפקי. ובלשון חכמים רעפים. ובהל' ראו דף 16 מתרגם לשון הבה"ג ד"ו ל. וד"ב קמה. והיכא דאפיא על טפקא ואם אפיה על אסכלה (אפשטיין בהערות לפי' הגאונים לטהרות דף 45). ויש לה"ר גם מהדין המבואר בש"ע אריח סי' תס"א-ס"ב בשם רב נטרונאי גאון שמותר לאפות מצה על טפקא של חרס חדשה עיי"ש ובהלכות קצובות דף 92 ובהערות שם.

לו. מבואר מכל הנ"ל שהבה"ג מתיר מפורש לצלות בשר על רעפים. ויש להם דין גחלת מכיון שצולה את הבשר. ואין בה משום איסור דם. ולא עוד אלא שמקיל אפילו לצלות ביחד עם כמהין. [ויש להעיר מהא דמבואר בשו"ת הרשד"ם סי' מ"י שאוסר לצלות בשר עם בצלים ביחד מובא בבא"ה יו"ד סי' ע"ז אות ט'. ובכנסת הגדולה סי' ע"ז בהגהות הטור אות ג' מביא שבס' מקור ברוך הרבה להביא ראיות דאפילו לכתחילה מותר. ובדרכי תשובה יו"ד ע"ז אות ה' מביא דיש אוסרים לכתחילה ויש אפילו בדיעבד. ותימה גדולה שלא הביאו כלום מהמפורש להדיא שהגאונים התירו כמפורש רש בבה"ג הנ"ל]. ויש רמז לזה במשנה שבת פ"ב. אין צולין בשר בצל וביצה ונראה שכן היה דרכם לצלות אותם ביחד.

לו. ועי'פ הנ"ל יש לדחות הראיה שהביאו מהמבואר ביו"ד סי' ס"ז אות ד' נצור הדם וכו' אבל מותר לצלותו בין בשפוד בין ע"ג גחלים. ובנמוקי הגריב דווקא ע"ג גחלים אבל אם גרוף התנור והניח לצלות ע"ג חרסית של התנור אסור. ולפ"מ שנתבאר לעיל הרי מפורש בהלכות גדולות שחרסית יש לה דין גחלת והמחבר לא כוון למעט חרסית אלא לאשמעינן שגם על גבי גחלים מותר ולא רק ע"י שפוד כחד מ"ד בגמ' חולין צג. ומכאן ראייה למ"ש הסמ"ע בחר"מ סי' ע"ב ס"ק ז"ח. שבלשון המחבר על הרוב "בין" האחרון פשוט יותר מ"בין" הראשון. כלומר רק על הרוב אבל לפעמים הם במובן זו אף זו ולא זו אצל זו.